

782
M. MEOS

VIRUMAA I JAOSKONNA KOOLINÕUNIK.

Vaatlusi ja harjutusi

õigekirja õppimiseks.

I

I ja II õppeaasta.

Teine trükk.

11

A-7822

M. MEOS
VIRUMAA I JAOSKONNA KOOLINÕUNIK.

Vaatlusi ja harjutusi

õigekirja õppimiseks.

I

I ja II õppeaasta.

2571

Teine trükk.

AUTORI KIRJASTUS.

61674353

„Vaatlusi ja harjutusi“ I on H S M kooliraamatute-komisjoni
poolt koolides tarvitamiseks lubatud. (Komisjoni otsus
1. veebruarist 1931. a.)

C 303 153 60

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

„H. Laakmann'i“ trükk, Tartus 1931.

Esimese trüki eessõna.

Haridusministeeriumi poolt tehtud muudatused uutes, 1928. a. õppekavades ei jäta puudutamata ka keeleliste harjutuste aine ulatust emakeeles I ja II õppeaastal. Ühtlasi seatakse õppekavades üles uued nõuded harjutuste iseloomu ja käsitusviisi kohta. Nende uute nõuete kohaselt on koostatud käesolev õpperaamat.

Keelelisi nähtusi peab õpilane tundma õppima keele vaatluse teel; sellepärast leidub tähendatud raamatus esikohal ikka materjal vaatluseks. Vaatluse järele teeb õpilane jõukohase tulemuse, kokkuvõtte, millele järgneb siis harjutus keelelise nähtuse kindlustamiseks.

Aine vaatluseks ja harjutusteks on valitud õpilaste vanusele vastavast lastekirjandusest ja esineb seotud sisuga palakestena, mida enne vaatlusi ja harjutusi lugemistunnil võib tarvitada lugemispalaks, kusjuures õpilased tutvuvad palakese sisuga; sellele järgneb samal või teisel päeval kirjalik harjutus. Kõik palad on määratud ära kirjutamiseks vaatluste ja harjutuste puhul.

Vaatluste ja harjutuste läbiviimisel langeb õpetaja kaasabi miinimumini. Õpilane saab tööga hakkama paljudel juhtudel raamatu järele iseseisvalt, mis on väga tähtis ja tarvilik eriti mitme klassiga töötamisel. Suulisi ettevalmistusi ja harjutusi tuleb teha siiski nii mitmel juhul, näit. häälikute, silpide ja lausete tutvustamisel j. n. e. Tarvilikud on suulised kordamised teatavate järkude lõpul ülevaate ja kokkuvõtte tegemiseks. Üldse, kui mõni keeleline nähtus on saanud tuttavaks, tuleb talle ikka jälle tähelepanu juhtida kirjutamise ja ka lugemise tunnil.

Raamatus on vahe tehtud I ja II õppeaasta aine vahel. Sellega on tahetud ära märkida vaid kummagi õppeaasta jaoks määratud aine ulatus. Õpetaja võib aga, arvestades õpilaste arenemist, mõned raskemad ained ja harjutused ümber paigutada. Nii võiks jätta silbitamise teiseks õppeaastaks, kus ta koht ongi õppekava järele. Võtsin silbitamise algmõiste siiski I õppeaasta piirkonda, sest see on väga tarvilik sõnade poolitamisel. Päälegi ei tee silbitamine ka I õppeaasta õpilastele raskusi, kui teda käsitletakse raama-

tus näidatud viisil. Soovitav oleks, raamatu esmaskordse tarvituselevõtmise puhul, teises klassis enne teise õppeaasta aine juurde minekut läbi võtta mõned tarvilikud osad esimese õppeaasta piirkonnast.

Raamatu võib võtta tarvitusele esimesel õppeaastal pärast aabitsa läbivõtmist, kui õpilased on juba tutvunud kirjutamistähtedega ja kirjutanud lühemaid sõnu ning lauseid. Raamatus leiavad siis õpilased kohe alul kordamiseks ja kirja kindlustamiseks kirjutamistähtede ja nende elementide harjutusi ja ärakirjutamiseks lühikesi palakesi, milles esineb sagedamini tüki ees olev täht. Tähtede seotult kirjutamise harjutusi võiks lasta teha tarviduse järele kas poole või terve vihu-lehekülje. Üldse on kirjutamiskirja näidetes silmas peetud katkestamata joone põhimõtet, mille järele täht ja sõna valmis kirjutatakse võimalikult ilma sulge tõstmata, kusjuures tarvilikud täpid (i, ä, õ j. n. e. juures) pannakse pärast sõna kirjutamist. Seesugune kirjutamisviis on koolimeeste poolt soovitatud sorava kirja väljaarendamiseks. Ühtlasi on tal õigekirja omandamiseks suur tähtsus: laps kannab paberile terve sõna korruga, mille pilt jääb lapse silmadesse ja käe lihasetundesse. Soovitatud kirjutamisviisiga tuleb alustada võimalikult varemalt, sest ainult siis lööb ta läbi. Ta on ju ka lapsele omane: kirjutamist mängides „kirjutab“ 4—5-aastane laps ikka paberi äärest ääreni, ilma kirjutamisvahendit tõstmata, tähendab katkestamata joonega. Katkestamata joonega ärakirjutamisel ei saa siis kirjutada sõnu tähthaaval, vaid sõna tuleb vaadelda seni, kui ta pilt jääb meelde, ja siis kirjutada korruga tervelt. Seesuguseks ärakirjutamiseks tuleb lapsi õpetada, tehes terve klassiga sellekohaseid harjutusi. Pahema käega rea- ja sõnahoidmine raamatus ärakirjutamisel peaks ära jääma. Pahem käsi peab vihku hoidma. Raamatus rea jälgimise kergendamiseks võiks tarvitada kartongist riba, mis kinnitatakse kirjutatava rea alla mõne näpitsaga ja allapoole nihutatakse tarviduse järele. Ka tuleb selle järele valvata, et ärakirjutamisel eesolev raamat ja tindipott ei takistaks vihu korralikku seisu.

Kirjutatud kirjast ärakirjutamisega ei patustata õppekavades õpilaselt nõutava individuaalse käekirja arendamise vastu. Eeskuju on, nagu igas muus, ka kirjutamise õpetamise algastmel tähtis. Omapärane käekiri kujuneb igaühel

hiljemini. Päälegi peab laps õppima lugema ka kirjutatud kirja, sest seda tuleb elus sagedasti tarvis. Ainet selleks pakuvadki raamatu alul olevad kirjutatud kirjaga palad. Ka tuleb õpilasel oma kirjutus enne äraandmist hoolega läbi lugeda, mis on tarvilik ühtlasi vigade ärahoidmiseks. Teises ja vanemates klassides mitmesuguse kirjutatud kirja lugemise harjutamiseks võiks lasta õpilasi vahetada vihud ja tarvitada vihkudes kirjutatud töid lugemiseks.

Kirjutamise õpetamise üle leiaks näpunäiteid muu hulgas minu raamatus „Kuidas õpetada lugema ja kirjutama“ ja 1925. a. „Kasvatuses“ nr. 1.

Seotud palad vaatlusteks ja harjutuseks on pikemad, nii et ka kiiremalt kirjutajatele õpilastele jätkuks tööd terveks tööajaks, s. o. pooleks tunniks. Kui peaks aga tervel klassil vaatlus- või harjutuspalast rohkesti kirjutamata jääma, siis võib toimida ülejäänud osaga mitut viisi: 1) lasta sama pala juures tööd jätkata järgmisel tunnil, 2) kui keeleline nähtus paistab olevat küllalt selge, jätta vaatluspala lõpule kirjutamata ja lasta teha enne tunni lõppu kokkuvõtte (nii tuleb toimida alati aeglaselt kirjutajatega), 3) tarvitada ülejäänud harjutusosa etteütluseks. Tarvilik oleks, et õpilased ühtlaselt edasi jõuaksid ja igal tunnil teeksid sama tööd. Etteütluseks võiks tarvitada ka terveid harjutuspalasid, kui selleks ei leidu mujalt kohast ainet.

Mitme ülesande (lk. 51—54, 81—82 j. n. e.) täitmisel on hää tarvitada väikesi lahtisi lehekesi. Nii näit. õpilaste nimede kirjutamist (lk. 51, ülesanne 59) võiks läbi viia järgmiselt: lastakse iga õpilast kirjutada lehekesele oma nimi. Nimede õigekirjutust kontrollib õpetaja, läbi käies pinkide ridade vahel. Selle järele kirjutab iga õpilane oma vihku esiteks oma nime. Siis pannakse lehekesed teatavas korras liikuma ühelt õpilaselt teise kätte. Igalt ringikäivalt lehekeselt kirjutab õpilane vihku oma nimele lisaks kaasõpilase nime. Seesugune töö pakub õpilastele huvi ja sellega hoiatakse ära ühtlasi õigekirja-vead.

Uued õppekavad nõuavad I ja II klassi õpilastelt lühikeste mõtteavalduste üleskirjutamist päämiselt kollektiivselt. Seesugused tööd kasvavad välja koduloo ja emakeele lugemistunnist, sellepärast ei leidu „Vaatlustes ja harjutustes“ erilisi aineloendeid ega näiteid algklasside kirjandite kohta. Seda on ka võimata teha. Meetodilisi näpunäiteid aga

kollektiivsete tööde korraldamise kohta on muu hulgas Võru õpetajateseminari aastaraamatus II lk. 78 ja IV lk. 34; ka „Üldõpetuses Rakvere õpetajateseminari harjutuskoolis“ lk. 61—62.

Aine „Vaatluste ja harjutuste“ jaoks on kogutud ja korraldatud pikema aja jooksul, viimaks ulatuslikult kooskõlastatud uute õppekavadega, tegelikkude õpetajate poolt läbi vaadatud ja koolis katsetatud. Lõpuks ühtlustas ja korrigeeris käsikirja ning luges korrektuuri lektor J. V. Veski. Kõigile mainituile ütlen siinkohal südamliku tänu kaastöö eest.

Väike-Maarjas, juulil 1929.

M. Meos.

Teise trüki eessõna.

Raamatu teises trükis on tehtud vaid redaktsioonilisi parandusi. Raamatu tarvitamise kohta oleks juurde lisada, et alul, kui õpilased ei ole veel harjunud töötama säärase meetodi järgi, tuleb õpetajal anda rohkem juhatusi päälkirjade kirjutamiseks ja kokkuvõtete tegemiseks, tuues näiteid klassitahvlil j. n. e. Hiljemini kaob tarvidus lähemate juhataste andmiseks, sest õpilased saavad tööga toime iseseisvalt.

Ka teise trüki korrektuuri tegi ülikooli lektor J. V. Veski, mille eest avaldan talle siinkohal palju tänu.

Väike-Maarjas, oktoobril 1931. a.

Autor.

Suur nui.

Uno tuli puukuu-
ri ja hüüdis: ui,
ui, kui suur nui!
Ma pole nü suurt
nuia uneski näi-
nud. Unole oli nui
küll suur, sest Uno
ise oli väike. Kui
Uno suureks kas-
vab, siis ei ole see nui
salle enam suur.

ppppp hhhhh
 Pai Polla.

Peetri koera nimi
 oli Polla. Polla oli õi-
 ge pai. Kui Peeter
 karja juures mõni-
 kord uinus, siis hoi-
 dis Polla loomi. Peeter
 mängis tihti Pollaga.
 Peeter sülgas puustüki-
 le ja viskas vette. Pol-
 la hüppas puustükile
 järelle ja lõi selle
 kaldale.

K K kkkkkk

Kati köögis.

Kati käärib käised
üles, paneb ema suu-
re põlle ette ja kallab
sooja vett kaussi. Kati
peseb ja kuivatab rüs-
su. Kui kõik pestud,
võib ta rüütsad üks-
haaval kappi, esiti
isa klaasi, siis ema
suure kuldveerega
tassi ja Lilli ning
Karla kruusi.

R R R, rrrrrr
Rukkirääk.

Rukkis elas rääk.
See hüüdis ikka: prääk,
prääk! Väike Rein kõn-
dis rukkipõllu ääres
Muriga. Muri kuulis
prääksumist ja hüp-
pas rukkisse. Rääku-
sa kätte ei saanud.
Prääksumine jäi aga
ära. Pärast kuuldus
prääksumine teiselt
rukkipõllult.

Eeeeeee Lllllll
Laine marjul.

Ena saatis Laine
metsa marjule. Laine
korjas metsa servel
esmalts lilli, siis hakkas
alles marju korjama.
Metsas oli sel suvel
hästi palju marju.
Laine korb oli varsti
marju täis. Korraga
näeb Laine mätas
ussi. Hirmuga jooksis
Laine koju.

bbbbb bbbbbb

Rebane.

Rebane elas metsas. Tal oli sääl kena koo-
bas. Hädakorral lipsas
rebane inka koopasse.
Säält oli seda juba
raske kätte saada. Re-
bane käis meilt kanu
varastamas. Juba mitu
sibukest oli ta ära vü-
nud. Isa valvas küll,
aga rebane lipsas inka
käest ära metsa.

O O ooo öööö ööööö

Meie toomingas.

Oja kaldal kasvab
meil ilus toomingas.

Kevadel on ta täis
ilusaid valgeid õisi.

Hõisates jookseme süs
õega toominga juurde
ja nopime õisi. Oied

toome emale. Öhtul
laulab toomingal öö-

bin. Süs laulame ka

meie: ööbin, ööbin, lö-
busam lind!

aaaaaa ääääää
 Hää Ilmar.

Ilmari vanaema oli
 haige ega saanud ju-
 ba mitu päeva voodist
 välja. Jõudis kätte tema
 sünnipäev. Ema andis Il-
 marile korvitaie õunu
 ja käskis vüa vanaemale.
 Ühe suure ilusa õuna an-
 dis ema Ilmarile enese-
 le. Ilmar viis aga ka
 selle õuna vanaemale.
 Vanaemal oli hää meel.

dddddddddddddd

Ilmari and.

Tädi kinkis Ilmarile sada senti. Poiss läks proodi, et osta selle raha eest endale maiustusi.

Tee ääres istus pime kerjus ja palus armu- andi. Ilmaril hakkas pimedast vanakesest ha- le meel. Ta jättis proo- di minemata ja andis oma raha pimedale kerjusele.

gggggggggggggggggg

Aino unenägu.

Kord nägi väike Aino niusugust und. Ta oli emaga tädi juures võõrusel. Lauale toodi vaagen magusa rooga. Võõrastel pidid aga omad lusikad kaasas olema. Kõik lusikat ei olnud, seda ei lastud laua liigigi. Nii jäi meiega Aino magusast roost ilma.

Fiijii Fiijii Fiijii

Fuss jahil.

Väike Fuss oli julge jahimees. Tal oli vibu-
püss ja teravad nooled.
Fuss läks Muriga jahile.
Oja ääres istus jänes.
Fuss hüüis, sihtis ja las-
kis noole lahti. Nool
lendas jänesest mööda.
Jänes pistis plekku. Mu-
ri kihutas talle järele,
aga ei saanud kätte.

I I I ssssssss
 Hüür.

Sahoris seisis jahukast.
 Kastis kaanes oli lai lõ-
 he. Hüüreke läks kastis ja
 söi säääl kõhu kõvasti
 täis. Ta paisus kehast
 palju paksemaks. Siis
 tuli vanaema sahorist
 jahu vüma. Hüüreke
 tahtis ära lipsata, aga
 ei saanud enam kastist
 välja. Siis võttis vana-
 ema hüüre kinni.

T T T M M M M

Talvel.

Tuli talv. Lumi kat-
 tis maad. Linnukestel
 oli raske elu. Väine Tiu
 korjas seri, läks välja
 trepile ja hüüdis: Tule
 süa linnukene, ruttu
 süa linnukene! Tulid
 luid, tulid teised lin-
 nud. Kõigil said sera-
 dest nõhud täis. Ainult
 tikane vahtis kurvalt
 ta ei söö seri.

A A A A A A

Ahv.

Ahv istus puu ossas
ja vaatas, kuidas mees
lagus talva pakku. Ah-
vil tõusis kange himu
teha samuti. Kui mees
läks eemale, asus ahv
kibedasti ametisse. Äkki
mees kuuleb koledat kar-
jumist. Ahv oli talva
pakust välja kiskunud,
aga sabaotsa prakku
unustanud.

V V V vvvvvv

Ilmari laev.

Vanaisa kinkis Ilmarile laeva. Ilmar viis laeva merele. Ilm oli ilus. Vesi oli vaikne. Laevake lükkus lainetel. Värsti tõusis tuul. Vaikne vesi hakkas lainetama. Ilmaril oli raske laeva hoida. Ta tõmbas selle nõõriga kaldale ja vedas varjulisse kohta.

II. Lause ja selle koosseis.

1. Järgneva tüki ära kirjutamisel märgin, mitu lauset on selles tükis.*)

Ilmari sulepää.

Ilmar käib juba koolis. Isa on ostnud talle ilusa sulepää. Ilmar väga armastab oma sulepääd. Sulepää armastab Ilmarit ka. Ilmar aga ei tea seda. Esmalt oli sulepää kurb. Ta oleks tahtnud lennata parema meelega mõne vanema poisi käes krabinal üle paberi. Pärast hakkas aga Ilmar meeldima sulepääle. On ju vähe nii häid ja hoolsaid poisse kui Ilmar. Sulepää loodab, et Ilmarist saab kord tubli ja tark mees.

Eeskuju. Ilmar käib juba koolis (1). Isa on ostnud talle ilusa sulepää (2). Jne.

Kokkuvõte: Selles tükis on (mitu?) lauset.**)

*) Õpilane kirjutab selle oma vihku, lühendades õpetaja juhatus järele. Nii ka edaspidi pääle „ülesannete“, kus päälkiri näidatud.

***) Kokkuvõtte täiendab õpilane ja kirjutab oma vihku. Iga õpilane märgib nii mitu lauset, kui palju ta on jõudnud ära kirjutada.

2. Märgin punktid ja tähed punkti järel.

Sulepää kadumine.

Oli ilus talvine päev. Koolitunnid olid lõppenud. Päike vaatab rõõmsasti klassi aknast sisse ja meelitab lapsi välja. Ruttu püüavad kõik õue. Ilmargi ruttab. Kiiresti paneb ta raamatud kotti. Ise ajab ta juttu naabri-Jukuga. Nad tahavad minna täna seltsis koju ja liugu lasta. Sulepäägi on kirjutamisest väsinud ja igatseb koju puhkama. Sääl juhtub aga õnnetus. Ilmar unustab sulepää lauale. Küll hüüab sulepää Ilmarit. Ei kuule Ilmar sulepää hüüdmist. Ta jookseb Jukuga klassist välja.

Eeskuju. Oli ilus talvine ilm. Koolitunnid olid lõppenud.

Kokkuvõte: Lause lõpul kirjutatakse (mis?). Punkti järel (missugune?) täht.

3. Lause lõppu panen punkti ja punkti järele õige algustähe.

Ilmar leiab sulepää.

Hommik koidab (k, K)lassis on veel hämar (S, s)ulepää ei maga enam (l, i)gatsusega ootab ta Ilmarit (n, N)atukese aja eest käis majahoidja ahju kütmas (T, t)a pühkis ka põrandat (N, n)üüd on jälle kõik vaikne (k, K)orraga avaneb uks (V, v)äike poisike tuleb joostes klassi (s, S)ee on Ilmar (K, k)iiresti läheb ta laua juurde (S, s)äält leiab ta oma armsa sulepää (i, l)ialgi ei jäta Ilmar enam oma sulepääd maha

4. Ülesanne. Tõmba oma vihus kolme eelmise tüki päälkirjadele ja tükkide algustähtedele joon alla! Vaata ka teistes tükkides järele, missuguse tähega algavad päälkirjad ja tükid!

Päälkirjaks kirjuta — Päälkirja ja tüki algustäht.

Kokkuvõte: Päälkiri ja tükk algab (missuguse?) tähega.

5. Ülesanne. Täienda järgnevad laused ja kirjuta punkt ning suur algustäht õigele kohale!

Päälkirjaks — Punkt ja suur algustäht.

(m, M)inu sulepää.

(l, i)sa ostis mulle (s, S)ee
 meeldis (m, M)a kirjutasin
 (K, k)ord koolist tulles libises ta mul
 taskust välja ja (M, m)a olin
 väga (t, T)eisel hommikul läksin
 kooli ilma (N, n)aabri-Juku oli
 leidnud mu sulepää (J, j)uku andis
 sulepää (m, M)a olin väga

6. Iga lause lõpul märgin, mitu sõna on lauses.

Hiireke.

Oli kord väike hiireke. Tal oli pikk saba ja kakis kõrvad. Silmad olid tal elavad ja vurrud igasse külge liikuvad. Hiirekese elukorter oli põranda all. Säält lippas ta ühel hommikul läbi prao Heino

voodi alla. Teises toas seisis linaga kaetud laud. Laual oli tass. Tassil oli killuke leiba. Toas ei olnud kedagi. Hiireke ronis tooli mööda lauale ja hakkas leiba näkkima. Tuli Heino. Hiir hüppas laualt põrandale ja kadus põranda alla.

Eeskuju. Oli kord väike hiireke (4).

Kokkuvõte: Lauses on (vaata järgi ja kirjuta sõnade arv vähemast pääle järjest suuremale minnes!) sõna.

Lauses oli kõige vähem (mitu?) sõna, kõige rohkem (mitu?) sõna.

7. Iga sõna lõpul märkin, mitu tähte on sõnas.

Tiisu, Miku ja Raksi.

Iga palukese, mis ema juhtus andma Mikule, jagas see Tiisu ja Raksiga, sest nad olid suured sõbrad. Tiisu oli väga armas, kuid tükkis vahel tegema asju, mida Miku ja Raksi ei sallinud. Kui

Miku juhtus Tiisut sabast kiskuma või katsus teda natukeseks sülle võtta, kriimustas see poisi kätt. Raksi aga mõistis nõnda hammustada, et mitte just väga valus ei olnud.

Eeskuju. Iga (3), palutakse (9), mis (3),

Kokkuvõte: Sõnas on (vaata järgi ja kirjuta tähtede arv vähemast pääle järjest suuremale minnes!) tähte.

Sõnas oli kõige vähem (mitu?) tähte, kõige rohkem (mitu?) tähte.

III. Häälikud.

8. Märgin tähed, mida hääldatakse täie häälega.

Sõbrad aias.

Ühel ilusal suvepäeval ajasid Miku ja Raksi aias teineteist taga. Nad kutsusid ka Tiisut mängima, kuid see ei tahtnud, jooksis marjapõõsa alla, ja säält teda enam kätte ei saadud. Aias sirelite otsas püüdsid varblased parajasti lehepõrnikaid ja ei pannud lähenevat Tiisut tähelegi. Korraga tõusis varblaste hulgas kisa. Kõik lendasid laiali: Tiisu oli ühe neist kinni napsanud. Küll hurjutasid teised, aga Tiisu ei lasknud linnukest enam lahti.

Eeskuju. Ühel ilusal.

Kokkuvõte: Täie häälega saab hääldada (vaata järele kõik märgitud häälikud ja kirjuta iga isesugust häälikut üks kord!):

Need on täishäälikud.

9. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust kaks sõna, milles on **ü**, siis kaks sõna, milles on **e** j. n. e. (Tähed eelmise tüki kokkuvõttes.) Märgi need täishäälikud, nagu eelmises ülesandes! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Täishäälikud.

10. Märgin tähed, mida ei saa hääldada täie häälega.

Karistus.

Tiisu pistis plehku, Raksi ja Miku järele. Küll Tiisu jooksis, aga aiast välja ei pääsenud. Viimaks laskis ta varblase suust ja ronis kõrge tulba otsa. Ta arvas, et suudab hüpata säält müürile, aga müür oli liiga kaugel. Nüüd oli Tiisu lõksus. Siis tuli Miku isa, võttis Tiisu tulba otsast maha, viis ta murtud linnukese juurde, andis talle vitsu ja keelas kangesti ära linnukesi murda. Raksi ja Miku matsid värvukese aia äärde maha.

Eeskuju. Tiisu pistis plehku.

Kokkuvõte: Täie häälega ei saa hääldada (vaata järele kõik märgitud häälikud ja kirjuta iga isesugust häälikut üks kord!):

Neid häälikuid hääldame selgesti täishääliku kaasas (te, es, pe). Need on kaashäälikud.

11. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust kaks sõna, milles on **t**, siis kaks sõna, milles **s** j. n. e. (Tähed eelmise tüki kokkuvõttes.) Märgi need kaashäälikud, nagu eelmises ülesandes! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Kaashäälikud.

12. Märgin täis- ja kaashäälikud.

Polla.

Pererahvas oli välja läinud. Ainult väike laps magas hällis ja karvane koer Polla lamas akna all päikese paistel. Kõik oli vait ja vagusi. Korruga tõstab Polla päa, nuusutab ja jääb hälli poole teraselt vaatama. Ja mis ta näeb? Just hälli kõrval roomab suur madu ja tahab hälli ronida. Nagu välk on Polla mao kallal. Mõne sekundi pärast on madu tükkideks purustatud.

Eeskuju. Pererahvas oli

Kokkuvõte: Täishäälikuid on (mitu? Vaata 8. tükk!). Kaashäälikuid on (mitu? Vaata 10. tükk!) Kokku (mitu?) häälikut.

13. Kahele ühesugusele ja kõrvuseisvale täishäälikule tõmban kaks joont alla.

Lepassaarel.

Pärast lõunat sõuti suures lootsikus terve perega Lepassaarele. Lootsiku ümber ujus viidikaid. Need püüdsid õhust sääski. Jõudes saarele laotas ema murule lina, valas tassidesse rõõska piima ja andis võileiba ja kooki kõrvale. Kui hästi maitset söök vabas looduses! Pärast lõunat hakkas Leena söögiriistu pesema ja Jüri ülesandeks oli vaadata poiste järele. Lembit jooksis aasal ringi ja püüdis liblikaid. Jüri, kes oli üleval olnud terve minevase öö, uinus natukese aja pärast põõsa all magama.

Eeskuju. Pärast lõunat sõuti suures lootsikus.

14. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihus) välja kõik allakriipsutatud sõnad, tõmba jooned endist viisi alla! Sõnade vahele pane koma! Päälikirjaks — Pikad täishäälikud.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid sõnu hääldada, kui märgitud kohas oleks üks täht?

Kokkuvõte: Täishäälik kirjutatakse kahe tähega, kui ta hääldatakse (kuidas?).

15. Ülesanne. Kirjuta veel pika täishäälikuga sõnu, tõmba jooned alla, nagu eespool! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Pikad täishäälikud.

16. Igas sõnas tõmban ühele üksikule täishäälikule joone alla.

Tihane.

Pakasel talvel lendas tihane meie toa aknale. Tegime akna lahti, lasksime sisse tihase. Tal oli ilus pisike nokake ning kena kollane kõhuke. Illusasti sibasid ta tillukesed jalakesed. Tihane jäigi meile elama. Mõnikord tihane laulis tasa-kesi, meie aga andsime talle leiba. Jõudis kätte kevad. Päike paistis armsasti. Tihane lendas kurvalt aknale. Isa avas akna. Vurinal lendas tihane aknast välja.

Eeskuju. Pakasel talvel lendas tihane meie toa aknale.

17. Ülesanne. Kirjuta lühikese täishäälikuga sõnu, tõmba joon alla, nagu eelmises ülesandes, sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Lühikesed täishäälikud.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid sõnu hääldada, kui märgitud kohas oleks kaks ühesugust tähte?

K o k k u v õ t e: Lühike täishäälik kirjutatakse (mitme?) tähega.

18. Lühikestele (ühe tähega) täishäälikutele tõmban alla ühe joone, pikkadele (kahe tähega) täishäälikutele kaks joont.

Koolipidu.

Eevi oli veel pisike. Koolis Eevi veel ei käinud. Aga vanem õde võttis Eevi kord endaga ühes koolipeole. Küll oli Eevil sääl vaatamist! Suur saal oli lapsi täis. Eespool oli kõrgem koht. Sinna ette oli pandud suur roheline riie. Aino ütles, et see olevat eesriie. Korraga kõlises kell, eesriie tõmmati kõrvale. Nüüd nägi Eevi kõrgemal kohal palju lapsi. Laste ees seisis lahke näoga mees, kepp käes. Äkki hakkas mees kepiga vehkima. Lapsed laulsid. All saalis istujad tõusid püsti.

19. Kahele ühesugusele ja kõrvuseisvale kaashäälikule tõmban kaks joont alla.

Illi liblikaid püüdmas.

Illi noppis lepikus lilli. Ta kummardus, et lille võtta, aga lillelt lendas ilus kollane liblikas, tegi paar tiiru õhus ja istus rohukõrrele. Illi jooksis liblikat kinni püüdma, aga see lendas kõrgele lepa oksale. Illi ei saanud liblikat kinni võtta. Liblikas pani tiivad seljale kokku, ja tal oli niiviisi hää olla. Illi tegi pajupilli ja hakkas puhuma. Liblikas ehmus ja lendas lepikusse. Illi tuli koju ja läks tuppa.

Eeskuju. Illi noppis lepikus lilli.

20. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik allakriipsutatud sõnad (korduvaid sõnu ainult üks kord) ja tõmba jooned alla, nagu ennegi! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Pikk kaashäälik.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid hääldada, kui märgitud kohas oleks üks täht?

Kokkuvõte: Kaashäälik kirjutatakse kahe tähega, kui ta hääldatakse (kuidas?).

21. Ülesanne. Kirjuta veel pääst või raamatust sõnu, milles on pikk kaashäälik! Tõmba pikale (kahe tähega) kaashäälikule kaks joont alla ja pane sõnade vahele koma! Päälkirjaks — Pikk kaashäälik.

22. Sõnades, mille ees täheke, tõmban joone alla lühikesele kaashäälikule sõna keskel.

Muri.

*Isa külvas *nisu. *Ema tahtis viia ka väikese *Juku põllule. Õue aial vaakus *vana *vares. *Ema kutsus *Muri. See *kihutas *varese *minema. Muidu oleks *vares *ära viinud *mõne *kanapoja. Ka *Muri *tuli *ema ja *Jukuga põllule. *Isa *lõpetas *nisukülvi ja istus *kivile einet võtma. Põllul *oli palju *vareseid. *Isa ütles: „Muri, *võta *vares!“ *Vana *Muri jooksis, mis jõudis, aga *varest ta kätte ei saanud. *Väsinult heitis ta *kivi kõrvale *maha.

Eeskuj. Isa külvas nisu.

23. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik tähekesega märgitud sõnad (korduvaid sõnu ainult

üks kord) ja tõmba lühikesele (ühe tähega) kaashäälikule joon alla! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Lühikesed kaashäälikud.

Häälda neid sõnu, nagu kirjutatud! Kuidas tuleks neid sõnu hääldada, kui märgitud kohas oleks kaks tähte?

Kokkuvõte: Kaashäälik kirjutatakse ühe tähega, kui ta hääldatakse (kuidas?).

24. Ülesanne. Kirjuta veel pääst või raamatust sõnu, milles on keskel lühike kaashäälik! Tõmba lühikesele kaashäälikule joon alla ja pane sõnade vahele koma! Päälkirjaks — Lühikesed kaashäälikud.

25. Sõnades, mille ees täheke, tõmban lühikesele kaashäälikule sõna keskel ühe joone, pikale (kahe tähega) kaashäälikule kaks joont alla.

Laps ja madu.

*Vara *hommikul läks metsavaht naisega heinamaale. *Sinna *oli pikk tee, ja seepärast otsustasid nad *jätta *oma väikese *Mari üksi koju. *Ema *pani *piimapüti põrandale ja ütles, et laps võib *haput piima süüa. Siis

*panid nad kojaukse hoolikalt *kinni. Kui väike *Mari istus einet võtma, roomas põranda praost välja suur pikk madu ja *hakkas *kohe piima *lakkuma. *Mari vaatas seda *natuke aega *imestusega. Siis lõi ta maole *mõne *korra *pähe. Madu ei läinud *ära, vaid *lakkus edasi.

IV. Silbitamine.

26. Märgin sõna osade arvu.

Vares ja tuvid.

Va na va res nä gi, et tu vi de le an ti
häs ti süü a. Ka te ma tah tis hääd toi tu
saa da ja see pä rast vôô pas en da krii di ga
val gek. Nüüd len das ta tu vi de juur de.
Tu vid ar va sid, et va res on gi ne nde selt
si li ne, ja lask sid ta toi du lä he da le. Va
res o li rôô mus ja hôis kas: „Vaak, vaak!
Küll on hää toit!“ Nüüd said tu vid pet tu
sest a ru ja ki hu ta sid va re se mi ne ma.

Eeskuju. Va na (2) va res (2) nä gi (2), et (1)
tu vi de le (4).

Kokkuvõte: Sõnades oli (kirjuta arvud, vä-
hemast pääle!) . . . osa.

27. Ülesanne. Millest tulevad sõna osad?

Häälda eelmise tüki sõnu, pane tähele, mitu
korda liigub suu sõna hääldamisel (vaata ka naabri
suu pääle, kui tema hääldab!), ja märgi see üles!
Päälkirjaks — Sõna osad.

Eeskuju. Suu liigub sõnade hääldamisel

Va na — kaks korda,

va res — kaks korda,

et — üks kord,

tu vi de le — neli korda.

Kokkuvõte: Mitu korda liigub suu sõna hääldamisel, niipalju on temas osi. Niisugust sõna osa nimetatakse silbiks.

Sõnas on (mitu? vaata järgil) . . . silpi.

28. Ülesanne. Lahuta järgmises tükis sõnad silpideks, nii kui eelmises ülesandes! Tükki ei ole tarvis ära kirjutada. Päälkirjaks — Silbitamine.

Eeskuju. Suu liigub sõnade hääldamisel

Pee du ke ne — neli korda,

pi si ke ne — neli korda.

Peedukese unenägu.

Peedukene, pisikene poisikene, nägi kord unes, et läheb jalutama. Käes on tal isa lai ja suur vihmavari. Tõuseb kange tuul ja tahab vihmavarju Peedukese käest ära rebida. Ägä Peedu hoiab kõvasti varrest kinni. Kuid tuul on tugev ja tõstab vihmavarju ühes Peedukese kõrgele õhku. Nüüd lendab Peedu varrestega võidu.

29. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust ühesilbilisi sõnu (mille hääldamisel liigub suu üks kord), sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Ühesilbilisi sõnu.

30. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust kaheasilbilisi sõnu (mille hääldamisel liigub suu kaks korda), sõnad lahuta silpideks ja sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Kaheasilbilisi sõnu.

Eeskuj u. Nu ga, o da.

31. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust kolme- ja enamasilbilisi sõnu, sõnad lahuta silpideks ja sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Kolme- ja enamasilbilisi sõnu.

Eeskuj u. Ho bu ne, i ni me ne.

32. Lahutan sõnad silpideks ja märgin, mitu tähte on silbis.

Mäidu kodune elu.

Ega Mäidul ema olnudki. Tal oli vööras-ema. Mäidu ema oli surnuaial, suure kuuse all. Isa oli tal küll, see oli aga harva kodus. Ta käis üle jõe tööl. Mäidu ei saanud ühes teiste lastega mängida, ta pidi oma väikest õde kii- gutama. Kui õde nuttis, sai Mäidu vöörasemalt tapelda; siis nuttis temagi. Kurb oli Mäidu elu.

Eeskuju. E ga Mäi dul e ma.
 1 2 3 3 1 2

Kokkuvõte: Silbis on (mitu? vaata järgi ja märgi vähemast arvust pääle!) . . . tähte (häälikut).

33. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) ära sõnad, milles silp on ühest häälikust, tõmba sellele silbile joon alla ja sõnade vahele pane koma! Pääkirjaks — Ühe häälikuga silbid.

Eeskuju. E ga, e ma, o li.

Kokkuvõte: Silbiks võib olla üks häälik; see on (missugune?) häälik.

34. Lahutan sõnad silpideks ja tõmban igas silbis täishäälikutele joone alla.

Pisike Annike.

Elasid kord suure metsa ääres talus taat ja eit. Neil oli kena tütreke, pisike Annike. Palus Annike kord minna metsa marjule. Taat oli küll vastu, aga kui Annike pisarsilmil palus ja sugugi ei lubanud minna kaugele, vaid ainult metsa ääres marju korjata, ja kui eit ka vastu ei olnud, siis ei keelnud taatki, ja Annike läks metsa, korv käes.

Eeskuju. E la sid kord suu re.

Kokkuvõte: Igas silbis peab olema (missugune?) häälik.

35. Ülesanne. Kirjuta iga rea lõpult välja sõna ühes joonekesega ja järgneval real oleva sõnaosaga! Tükki ei ole tarvis ära kirjutada. Päälkirjaks — Poolitatud sõnad.

Eeskuju. Süda-mesõpra, tund-sid.

Manni ja Anni.

Manni ja Anni olid kaks hääd, päris südamesõpra. Mõlemil oli sile pää, mõlemad tundsid tähti kodulaste raamatust ja mõlemad mõistsid ka laulda. Nad olid teine teisel pool jõge ja käisid sagedasti üle purde teine teisel külas, nagu hääde naabrite kord ja kohus. Nüüd tahaks ehk mõnigi lugeja teada, kui vanad nad olid. Seda tahtis kord ka üks külatädi teada ja küsis: „Manni, kui vana sa oled?“ Manni aga vastas: „Ega ma vana ei olegi, mina olen kolm aastat noor ja Anni on minust veel pool aastat noorem!“

36. Ülesanne. Märgi, kui palju silpe on eelmises tükis väljakirjutatud sõnades, mitu silpi on jäetud rea lõppu ja mitu üle kantud! Päälkirjaks — Sõnade poolitamine.

Eeskuju. Süda mesõpra — viis silpi, kaks jäetud, kolm üle kantud.

Tundsid — kaks silpi, üks jäetud, teine üle kantud.

Kokkuvõte: Kui terve sõna ei mahu rea lõppu, võib teda poolitada. Sõnu võib poolitada (kus kohas?).

37. Järgmise tüki ära kirjutamisel näitan, kuidas võib sõnu poolitada. Ühesilbilised sõnad jätan poolitamata ja ühe tähega silbid lahutamata.

Kurg ja kalad.

Tiigi kaldal elas kurg. Ta oli vana ega suutnud enam tiigist kalu püüda. Siis mõtles ta välja ühe kavaluse. Ta kõneles kaladele: „Teate, kalakesed, see tiik lastakse kuivaks ja te, vaesekesed, surete siis kõik ära. Mul on kahju teist! Kas tahate, ma kannan kõik kalad ükshaaval teise tiiki.“ See nõu meeldis kaladele. Nad ujusid kure noka vahele. Kurg aga ei viinud kalu teise tiiki, ta sõi nad ära.

Eeskuju. Tii-gi kal-dal elas kurg ühe ka-valuse (kava-luse, kavalu-se).

38. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja kõik ühesilbilised sõnad, sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuju. Kurg, ta.

Mis teha nende sõnade poolitamisel? Kirjuta: Ühesilbilisi sõnu ei poolitata.

39. Ülesanne. Kirjuta 37. tükist ja mujalt sõnu, milles on ühetäheline silp! Päälkirjaks — Ühetähelised silbid.

Eeskuj. E las, o li.

Mis teha nende sõnadega poolitamisel?

Kirjuta: Ühte tähte poolitamisel ei lahutata.

40. Poolitan sõnu nii kui 37. tükis.

Muri ja kont.

Muri leidis ilusa suure kondi. Ta läks sellega kodu poole, et kodus konti rahulikult süüa. Tee viib üle jõe, mööda kitsast purret. Purdel vaatab Muri alla vette ja näeb vees oma peegeldust. Muri aga arvab, et see on teine koer, kellel ka kont suus. Muri mõtleb, et hää on, kui tal oleks kaks konti, küll oleks mõnus neid närida! Muri kargab vette, et teiselt koeralt konti ära võtta. Vees ei olnud aga koera. Muri kaotas omagi kondi.

V. J tarvitamine.

41. Märgin tähe j ja j järel oleva tähe.

Juku õnnetus.

Juku läks järvele künaga sõitma. Küna käändus kummuli ja Juku kukkus vette. Juku ei osanud ujuda. Ta oli juba põhja vajumas, kui lootsikus kohale jõudis naaber Jüri. See tõmbas uppuja veest välja ja viis ka koju. Vanemad olid rõõmsad poja pääsemise üle.

Eeskuju. Juku läks järvele künaga sõitma.

Ülesanne. Kirjuta välja tähed, mis seisavad j järel!

J järel on Need on (missugused) häälikud.

Kokkuvõte: J kirjutatakse (missuguse?) hääliku ees.

42. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist ja mujalt sõnu, milles j, ja lahuta j-ga silp teistest silpidest! Päälkirjaks — Sõnad j-ga.

Eeskuju. Ju ku, jär vele, u ju da.

Kokkuvõte: J kirjutatakse silbi (kus kohas?).

43. Ülesanne. Kirjuta veel pääst või raamatust sõnu, milles j, ja pane koma sõnade vahele! Märkimised tee nii kui 41. tüki ülesandes! Päälkirjaks — Sõnu j-ga.

44. Märgin tähe i ja i järel oleva tähe.

Illi raamatut lugemas.

Oli vaikne talvepäev. Illi istus toas ja luges raamatut. Ega ta tõepoolest ei osanudki lugeda, aga ta teadis, et isa loeb niiviisi raamatut, ja Illi tahtis ju ikka nii teha, kuis isa teeb. Illi ei tahtnud, et kass Kiisu-Liisu vaatab raamatusse, tõukas ta eemale ja ütles: „Mine ära, ega sa lugeda ikka ei oska! Sa segad mind kangesti!“

Eeskuju. Oli vaikne.

Ülesanne. Kirjuta välja tähed, mis i järel! I järel on Need on (missugused?) häälikud.

Kokkuvõte: Kaashäälikute ees kirjutatakse (kas i või j?).

45. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist ja mujalt sõnu, milles on i sõna lõpul. Päälkirjaks — I sõna lõpul.

Eeskuju. Oli, Illi.

Kokkuvõte: Sõna lõpul kirjutatakse (kas i või j?).

46. Tõmban joone alla sõnadele, milles i järel täishäälik.

Olli äpardus.

Olli on suur maiasmokk. Ta teab, et toas riiulil on pott meega. Isa-ema on kodust ära, mis siis muud, kui väike maiasmokk asub meepoti kallale. Ta ronib pingile ja tahab meepotti riiulilt maha võtta. Ühe käega hoiab ta riiulist kinni. Riiul annab järele ja Olli kukub ühes potiga põrandale. Olli jookseb hirmunult õue ja istub aia äärde.

Eeskuj. Olli on suur maiasmokk.

Ülesanne. Kirjuta allakriipsutatud sõnad välja ja lahuta silpideks! Märgi i ja temale järgnev täht!

Eeskuj. Mai as mokk.

Kokkuvõte: Neis sõnades on i silbi (kus kohal?).

Kui i on silbi lõpul, siis võib tema järel järgmises silbis olla ka (missugune?) häälik.

47. Ülesanne. Kirjuta veel sõnu, milles on i!

Märkimised tee nii kui 44. tüki ülesandes! Pääkirjaks — Sõnu i-ga.

48. Ülesanne. Märgi j ja i nii kui 41. ja 44. ülesandes! Tunni lõpul ette lugedes seleta, mispärast on sõnas j ja mispärast i! Päälkirjaks — J ja i.

Lumimees.

Viimase sula ajal tegid meie poisid maja taga aia äärde lumimehe. Seisis teine õues nagu mees kunagi. Ühel õhtul läks meie Jüri Üleoja onule külla. Tee viis kõrtsist mööda. Mees oli läinud kõrtsi liiku võtma. Kesköö ajal kuuldi õues rääkimist. Isa läks välja vaatama, kes säääl kõneleb, ja nägi: Jüri seisab palja pääga lumitaadi ees ja palub haleda häälega: „Pai peremees, anna mulle seekord andeks! Ega ma teinekord enam ei jää nii hiljaks koju tulema!“ Oh seda naeru, mis meil kõikidel oli: Jüri palus lumimeest!

VI. Kirjavahemärgid.

49. Märgin küsimärgi —ga.

Poiss ja lind.

Liiri-lõõri, linnukene,
kus on sinu pesakene?

Kuiva kuuse otsas,
märja männi ladvas.

Kus see kuiv kuusk,
kus see märg mänd?

Vanamees raius maha.

Kus see vanamees on?

Vanamees läks tuppa.

Kus see tuba on?

Tuli põletas ära.

Kus see tuli on?

Vesi kustutas ära.

Kus see vesi on?

Härg rüüpas ära.

Kus see härg on?

Karu murdis maha.

Kus see karu on?

Karu läks Venemaale.

Kokkuvõte: Lause lõppu pannakse punkt (vaata 1. ja 2. ülesannel!).

Kui lauses on küsimus, siis kirjutatakse lause lõpule (missugune kirjavahemärk?).

50. Ülesanne. Püstjoone asemele pane õige kirjavahemärk! Päälkirjaks — Küsilauseid.

Kahekõne.

Kas karjas käisid |

Ega ma kirikus käinud.

Kas hunt karja juures käis |

Ega ta käimata jätnud.

Kas ta kedagi ära ka viis |

Ega ta juurde toonud.

Kas koer talle ka järele jooksis |

Ega ta siis ees joosnud.

Kas sa hunti ka hurjutasid |

Ega ma teda tagasi kutsunud.

51. Ülesanne. Kirjuta küsilauseid ja pane nende lõpule õige kirjavahemärk! Kirjuta, mida küsib sult isa või ema, kui tuled koolist, kuidas küsib õpetaja, kui tuled tundi hilja, mida küsid sa ise teistelt j. n. e. Päälkirjaks — Küsilauseid.

52. Märgin hüüumärgi —ga.

Tantsijad.

Hõissassa, hõissassa,
 Juku mängib Manniga!
 Kus veel uhkem tantsusaal
 Kui siin haljal heinamaal!
 Hõissassa, hõissassa,
 Juku tantsib Manniga!

Kokkuvõte: Kui lauses on hüüe, siis kirjutatakse lause lõpule (missugune kirjavahemärk?).

53. Ülesanne. Märki hüüumärgid nagu eelmises ülesandes! Sulgudesse kirjuta, mida sisaldab lause! Päälikirjaks — Hüüumärk.

Lumimemm.

Mikk ja Maimu lähevad ühel talvehommikul sulailma järele aeda ja näevad säääl isa valmistatud lumimemme. Kui tore ta on! (Lauses on hüüe.) Kui kehakas ja ümmargune! () Ja kui pikk, Mikust ja Maimust hulga pikem! () Oh seda rõõmu! () „Ja vaata, Maimu, kuidas ta naerab!“ () „Meie lumimemm, meie oma!“ () Nii hüppasid ja kilkasid lapsed lumimemme ümber, kuni aeg tuli koju minna.

54. Ülesanne. Kirjuta hüüdlauseid ja pane nende lõpule õige kirjavahemärk! Kirjuta, kuidas hüüab sind isa või ema, mida käsib teha õpetaja, kaasõpilane j. n. e. Päälkirjaks — Hüüdlauseid.

55. Ülesanne. Pane püstjoone asemele küsi- või hüüumärk! Päälkirjaks — Küsi- ja hüüdlauseid.

Jutt ilma lõputa.

Too vett | Millega | Potiga. Potil auk põhjas.
 Paika ära | Millega | Õlega. Õlg pikk. Lõika tükk
 ära | Millega | Kääridega. Käärid nürid. Tee tera-
 vaks | Millega | Tahuga. Tahk kuiv. Too vett | Mil-
 lega | Potiga

VII. Pärinimed.

56. Tõmban joone alla sõnadele, mis on suure algustähega ka lause keskel.

Suplemas.

Andi, Miki ja Peedi olid naaberpoisid. Nende koduküla oli Arusaare. Arusaare ligidal oli Kudruküla. Säält käisid Juku, Mäidu ja Eedi Andil, Mikil ja Peedil külas. Arusaare all oli ilus merelaht — Ahuna. Mõnus oli soojadel suvepäevadel vaikes vees supelda! Poistest oskasid ujuda Mäidu, Miki ja Peedi. Andi, Eedi ja Juku ainult padistasid vees. Poistega tulid kaasa mõnikord ka nende õed Liisi, Minni, Lilli, Anni, Vaike ja Lagle. Koos mängiti merekaldal mitmesuguseid mängu. Lõbus oli laste elu!

57. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja tõmba joon algustähele alla! Korduvaid sõnu kirjuta üks kord! Päälkirjaks — Suure algustähega sõnad.

Eeskuj. Andi — poisi (inimese) nimi.

Miki — poisi (inimese) nimi.

Liisi — tütarlapse (inimese) nimi.

Arusaare — küla (koha) nimi.

Kokkuvõte: Inimeste ja kohtade nimed kirjutatakse alati (missuguse?) algustähega.

58. Ülesanne. Otsi oma lugemikust inimeste nimesid, kirjuta nad välja ja tõmba nimede algustähele joon alla! Sõnade vahele pane koma! Päälkirjaks — Inimeste nimesid.

59. Ülesanne. Kirjuta kaasõpilaste nimed ja pane nimede vahele koma!*) Päälkirjaks — Meie klassi õpilaste nimed.

60. Ülesanne. Kirjuta oma ja kodurahva (isa, ema j. n. e.) nimed! Päälkirjaks — Kodurahva nimed.

Eeskuju. Minu nimi on . Minu isa nimi ,
ema nimi

61. Tõmban joone alla sõnadele, mis on ka lause keskel suure algustähega.

Eedi ja Ruudi.

Eedi tuli koolist ja ütles Ruudile: „Ära ütle mulle nüüd enam Eedi! Mina olen nüüd Eduard Aljas. Koolis on kõigil nii pikad nimed: Aleksander Saar, August Männik, Anton Lepp, Marie Ilves, Lilli Roosiorg j. n. e. Kui sa lähed kooli, siis ei ole su nimi ka enam Ruudi, vaid Rudolf Orgussaar.“

62. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja tõmba algustähele joon alla! Päälkirjaks — Suure algustähega sõnad.

*) Tarvitada raamatu eessõnas soovitatud lehekesi!

Eeskuju. Eduard — eesnimi,
Aljas — perekonnanimi,
Aleksander — eesnimi,
Saar — perekonnanimi.

Kokkuvõte: Ees- ja perekonnanimed kirjutatakse (missuguse?) algustähega.

63. Ülesanne. Kirjuta oma ja kaasõpilaste perekonnanimed! Tõmba algustähele joon alla ja pane koma sõnade vahele!*) Päälkirjaks — Meie klassi õpilaste perekonnanimed.

64. Tõmban joone alla sõnadele, mis on ka lause keskel suure algustähega.

Ikka kaugemale.

„Kuhu jõuame, kui linnast välja saame?“ küsis emalt väike poiss, kes linnas üles kasvanud. Ema vastas: „Linna taha. Sääal algavad külad — Vasavere, Niidumäe ja Järni; teisel pool linna — Anseküla, Siimuste ja Orisaare. Siimuste külast saab alguse Orijõgi, mis suubub kaugel Konsu järve. Konsu järve taga on Luumägi. Säält paistavad juba Rakvere linna tornid. Rakverest sõidetakse raudteel Tapale ja säält meie päälinna Tallinna.

65. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja märgi, mille nimed

*) Nii teha, kuis soovitatud 59. ülesande märkuses.

nad on! Algustähele tõmba joon alla! Päälkirjaks — Suure algustähega sõnad.

Eeskujuna. Vasavere — küla (koha) nimi,
Orijõgi — jõe (koha) nimi,
Rakvere — linna (koha) nimi.

Kokkuvõtte: Kohanimed kirjutatakse (missuguse) algustähega.

66. Ülesanne. Kirjuta talude ja külade nimesid ja pane nime vahel koma! Päälkirjaks — Kohanimed.*)

67. Ülesanne. Kirjuta veel teisi tuttavaid kohanimedid pääst või lugemikust! Päälkirjaks — Kohanimedid.

68. Tõmba joone alla sõnadele, mis on ka lause keskel suure algustähega.

Karjamaal.

Hommikuti algab karjamaal elu. Karjased ajavad sinna külast oma karjad. Kui palju koguneb sinna lehma ja mis on kõikide nende nimed: Lehm, Mustik, Pätsik, Tähtik, Kirjak, Punik ja palju teisi. Kui loomad küllalt söönud, heidavad nad magama. Suureks abiks on karjastele koerad. Ka neid ei ole vähe, igast perest oma kaks-kolm koera. Mäeotsa Tuks on väga hääd karjahoidja, ka Polla ei anna talle järele. Meie Muri on laisk koer. Tõistre Sammi ajab

*) Võiks tarvitada 59. ülesande märkuses soovitatud korda; iga õpilane kirjutaks siin lehekesele oma talu ja küla nime.

kangesti oravaid taga. Pühapäeviti tuuakse ka hobuseid karjamaale. Siis poisid muudkui kihutavad hobuste seljas. Hästi jooksevad Kõrb ja Kimmel.

69. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja märgi, kelle nimed nad on! Algustähele tõmba joon alla! Päälkirjaks — Suure algustähega sõnu.

Eeskuj. Lehik — lehma (looma) nimi,

Tuks — koera (looma) nimi,

Kõrb — hobuse (looma) nimi.

Kokkuvõte: (Kelle?) nimed kirjutatakse (missuguse?) algustähega.

70. Ülesanne. Kirjuta tuttavaid loomanimesid!*

Eeskuj. Lehmade nimed on:

Koerte nimed on:

Kasside nimed on:

Hobuste nimed on:

Kokkuvõte: Suure algustähega kirjutatakse alati (vaata 62., 65. ja 69. ülesannet!) (kelle? mille?) nimed.

*) Võiks tarvitada 59. ülesande märkuses soovitatud korda.

VIII. K, p, t sõnade alul.

71. Ära kirjutades tõmban sõnades **k**-le alla kaks joont ja **g**-le ühe joone.

Kuldnokk.

Kusta isa tegi kevadel lauakestest väikese kastikese. Sel oli pääl liusk katus. Kõige kõrgemasse seina, katuse lähedale löikas isa ümmarguse augu ja ütles: „Nüüd on kast valmis, vaja ainult veel külalisi oodata.“ — „Kes on need külalised?“ küsis väike Kusta. „Vaata, poeg, kevade on tulekul. Varsti ilmuvad kuldnokad ja asuvad sellesse kastikesesse elama; nad laulavad ning kaitsevad meie viljapuu-aeda.“ — „Kuidas nad võivad siis aeda kaitsta?“ — „Oi, poeg, kuldnokad on vahvad kaitsjad! Kevadel sigineb aias palju röövikuid. Need kõik rikuvad puude lehti ja õisi. Kuid kuldnokk oma perekonnaga toidab end nendest.“

Kokkuvõtte: Täht **k** kirjutatakse sõna (missugusel kohal? Vaata allakriipsutusi!)

Täht **g** kirjutatakse sõna (missugusel kohal?).

Sõna (kus kohal?) **g** ei kirjutata.

72. **P**-le tõmban alla kaks joont ja **b**-le ühe joone.

Rukis.

Põllumees külvab rukkiseemne haritud põllule ja künnab ta pehmesse mulda. Seemneke hakkab niiskes mullapõues idanema, ja õrn idu ajab oma punaka pääkese maa seest välja. Öösi joodab teda hiilgav kastetilk ja päeval kosutab teda päike sooja paistega. Pea tulevad külmad ilmad ja kanged marud, mille eest inimene põgeneb. Orasele ei tee aga kumbki viga. Rukis magab lumivaiba all vaikset und. Pime talveöö jõuab mööda; päike hakkab soojalt paistma. Kevad paneb puud ja põõsad lehte. Rukkiväli hakkab lokkama. Varsti ehivad põldu kollased pääd hõbedaste kõrte otsas. Lõikus on käes. Sirbid sihisevad lõikajate peos, ja vihud katavad põldu.

Kokkuvõte: Täht **p** kirjutatakse sõna (missugusel kohal? Vaata allakriipsutusi!).

Täht **b** kirjutatakse sõna (missugusel kohal?).

Sõna (kus kohal?) **b** ei kirjutata.

73. **T**-le tõmban alla kaks joont ja **d**-le ühe joone.

Toonekured.

Ühes külas olid toonekured ehitanud oma pesa maja harjale. Toonekurgedel olid pesas väikesed pojad. Õnnetuseks pääses selles külas tuli lahti ja hakkas põlema ka maja, mille harjal oli kure pesa.

Tuhinal tõusid suitsupilved taeva poole. Toonekured lendasid hirmul ringi pesa ümber. Tuli aga tükkis pesale ikka lähemale. Ulatusid tulekeeled juba pesani, siis laskus õnnetu emalind pesale, kattis pojad tiibadega kinni ja põles ühes nendega tuhaks.

Kokkuvõtte: Täht **t** kirjutatakse sõna (missugusel kohal? Vaata allakriipsutusi!).

Täht **d** kirjutatakse sõna (missugusel kohal?).

Sõna (kus kohal?) **d** ei kirjutata.

74. Tõmban joone alla sõnade alul **k**-le, **p**-le, **t**-le.

Kas tunned maad.

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt
käib Läänemere rannale

ja Munamäe metsalt, murult

käib lahke Soome lahele?

See on see maa, kus minu häll

kord kiikus ja mu isadel.

Sest laulgem nüüd ja ikka ka:

See ilus maa on minu kodumaa!

Siin teretavad metsa ladvad

nii lahkelt järvi, rohumaid;

siin taeva vihmal oras võrsub

ja päike paistab viljapäid.

See on see maa, kus minu häll

kord kiikus ja mu isadel.

Sest laulgem nüüd ja ikka ka:

See ilus maa on minu kodumaa!

II. ÕPPEAASTA.

I. Häälikud.

1. Kirjutan ära järgneva tüki ja märgin täishäälikud ja nende arvu sõnas.*)

Poiss ja liblikas.

Laos katsus õues liblikat kinni püüda, aga ei saanud. Lõpuks läks poiss vihaseks ja ütles: „Küll ma su kätte saan, ükskõik kus kohas!“ Laos tõmbas pääst mütsi ja tahtis sellega kinni katta liblika, kes oli õie päale seisma jäänud. Suure rutuga ei pannud Laos tähelegi, et kraav oli ees, ja libises liblikat kahmates kraavi, mis oli ääreni vett täis. Õnneks pääses Laos küll kraavist välja, aga liblikas oli ära lennanud.

Eeskuj. Laos (2) katsus (2).

Kokkuvõtte: Sõnas on (mitu? märgi vähemast arvust päale järjest suuremale minnes!) täishäälikut.

Vaata järgi, kas mõni sõna on ilma täishäälikuteta, ja kirjuta:

Igas sõnas peab olema (missugune?) häälük.**)

*) Selle kirjutab õpilane oma vihku lühendatult. Nii ka edaspidi, päale „ülesannete“, kus päalkiri näidatud.

**) Kokkuvõtte täiendab õpilane ja kirjutab oma vihku. Nii ka edaspidi.

2. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust viis sõna, milles on üks täishäälik, siis viis sõna, milles kaks täishäälikut j. n. e.! Märgi täishäälikud, nagu eelmises ülesandes, ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Täishäälikud.

3. Järgnevas tükis märgin kaashäälikud ja nende arvu igas sõnas.

Peedu ajaviide.

Peedu oli tihti päris üksinda pärast oma õe surma. Tal ei olnud sõpra seltsiliseks. Sellepärast läks tal aeg vahel päris igavaks. Kord Peedu leidis maast tüki savi. Ta kastis selle vette ja hakkas seda siis muljuma. Viimaks sai savist ilus muna. See väga meeldis Peedule. Ta otsis veel savi ja tegi sellest, mis aga meelde tuli.

Eeskuju. Peedu (2) oli (1) tihti (3).

Kokkuvõte: Sõnas on (vaata järgi mitu ja märgi vähemast arvust päälle järjest suuremale minnes!) kaashäälikut.

Vaata järgi, missugustes selle ja teiste tükide sõnades ei ole kaashäälikut, ja kirjuta:

Sõnades ei ole kaashäälikut.

4. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust mõni sõna, milles ei ole kaashäälikut, siis viis sõna, milles on üks kaashäälik, päälle selle viis sõna, milles kaks kaashäälikut, j. n. e. Kaashäälikud märgi nagu eelmises ülesandes ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaashäälikud.

5. Tähekesega märgitud sõnades tõmban ühele lühikesele täishäälikule ühe joone alla ja pikale (kahe ühesuguse tähega) täishäälikule kaks joont.

Maiuse palk.

Mihkel *oli *väga maias poiss. Ta näppas *ema *kapist *tihti *koort ja *rõõska *piima. *Kord *suvisel päeval *võttis *isa *mesipuust *kärgi. Mihkel *pani *tema *tööd *teraselt *tähele ja *sõi *mõne *tüki *meekärgi. Kui *vanemad *lõttasid pühapäeval *kirkusse, *tuli Mihklil *kange *meehimu. Ta *püüdis *ema *kapi *ust *lahti teha, *aga *lukk ei andnud *järele. *Viimaks *tõmbas ta *varnast peitli ja *rutatas aeda. *Sääl kangutas ta ilma *suurema vaevata *mesipuul *kaane lahti ja tõmbas *tüki *kärge *välja. *Nüüd *läksid *mesilased *tigidaks ja *tungisid pesalõhkuja *kallale.

E e s k u j u. Mihkel oli väga koort.

6. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik ühe joonega sõnad ühes joonega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed täishäälikud.

Häälda neid sõnu!

K o k k u v õ t e: (Missugused?) täishäälikud kirjutatakse ühe tähega.

7. Ü l e s a n n e. Kirjuta 5. tükist (oma vihust) välja kõik kahe joonega sõnad ühes joontega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Pikad täishäälikud.

Häälda neid sõnu!

Kokkuvõte: (Missugused?) täishäälikud kirjutatakse kahe tähega.

8. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust sõnu lühikese ja pika täishäälikuga! Täishäälikud märgi nii kui eelmistes ülesannetes ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed ja pikad täishäälikud.

8-a. Märgin samad sõnad, mis raamatus.

Isa poega kooli saatmas.

Sa, poeg, mul kooli palusid,

su palve täidan ma;

saad sinna, kuhu soovisid,

ehk raske, raske ta.

Su leivakott ju laua pääl,

toit tarviline sees,

ja riided varnas valmis sääl;

hädad teed! — Sul kool on ees.

Kuid poeg, veel meelde tuleta:

toit higis teenitud!

Ma arvan, küllap mõistad sa,

mis olen ütelnud.

Ülesanne. Häälda allakriipsutatud sõnu! Kuidas kuulduv neis täishäälik?

Kokkuvõte: Sõnades — sa (sina), su (sinu), ma (mina) . . . kuulduv täishäälik tihtipäälle pikalt, aga kirjutatakse (mitme?) tähega.

9. Märgin sõnades kaks kõrvuolevat isesugust täishäälikut.

Ilmari mängulaev.

Ilmar ja Aino võtsid mängulaeva ja ruttasid järvele. Siin seadsid nad laeva lainetele purjetama. Tuul tõukas tagant ja uhkesti liikus laev kaldast eemale. Aga järve kohal liugles suur liblikas. See oli väga väsinud. Nähes laevakest laskus ta sinna puhkama. Ja nõnda purjetas laevake, liblikas mastil, teisele kaldale. Kui laevake jõudis sadamasse, tuli sinna väike kuningatütar. Kohe lendas liblikas kuningatütrel kaelale, sest nad olid suured sõbrad.

Eeskujuga. Ilmar ja Aino võtsid mängulaeva.

10. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihist) välja kõik märgitud sõnad ühes märgiga ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kõrvuolevad isesugused täishäälikud.

Kokkuvõtte: Ai, ae (kirjuta üks kord iga täishääliku-paaril) on kaksik-täishäälikud

11. Märgin kaksik-täishäälikud.

Hommikul.

Päike ärkas unest ja vaatas üle metsatuka. Ta tahtis näha, kas väike Ilmar ja Aino on juba õues mängimas. Kuid õu oli tühi. Siis vaatas päike läbi akna tupp. Näe, siin need väikesed laiskurid alles põõnutavad! „Ilmar, pisike poisu, ärka üles!“ hõi-

kas päike ja paistis talle otse silma. Ilmar avas silmad. „Oi-oi! Kui kõrgel juba päike!“ imestas ta ja tõusis voodis istukile. Ainoke magas alles. „Aeg on ärgata, Aino!“ hõikas Ilmar, kuid õde ei kuulnud hüüdu.

Eeskuj. Päike.

12. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust sõnu, milles on kaksik-täishäälik, märgi see nii kui eespool ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaksik-täishäälikud.

13. Tähekesega märgitud sõnades tõmban lühikesele kaashäälikule sõna keskel ühe joone alla ja pikale (kahe tähega) kaashäälikule kaks joont.

Meie Esku.

*Ühel *hommikul *tuli *isa *tuppa ja teatas, et *vanale Noorale *tallis on väike varss sündinud. Meie jooksimel *kohe *talli juurde. Küll *oli *ilus loomake! *Ümmarik *keha, kaares väikese lakaga kael ja kõrged *jalad! Ta silmitses meid kartlikult ja peitis enast *ema *taha. *Panime *talle *nimeks Esku. Me *pakkusime *talle leiba, suhkrut ja kaeru, aga *mitu nädalat ei võtnud ta meilt midagi vastu. Kui ta sai paari kuu *vanuseks, siis *hakkasime *talle *jälle midagi käest *pakkuma, ja vaata, juba *lakkus

ta suhkrut *oma keelega ja hiljemini *võttis vastu ka leiba.

Eeskuj. Ühel hommikul tuli isa.

14. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik ühe joonega sõnad ühes joonega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed kaashäälikud.

Häälda neid sõnu!

Kokkuvõte: (Kuidas?) hääldatavad kaashäälikud kirjutatakse ühe tähega.

15. Ülesanne. Kirjuta 13. tükist (oma vihust) välja kõik kahe joonega sõnad ühes joontega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — pikad kaashäälikud.

Häälda neid sõnu!

Kokkuvõte: (Kuidas?) hääldatavad kaashäälikud kirjutatakse kahe tähega.

16. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust lühikesest ja pika kaashäälikuga sõnu! Jooned tõmba nii kui eelmistes ülesannetes ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Lühikesed ja pikad kaashäälikud.

17. Järgnevas tükis märkin kaks kõrvuolevat isesugust kaashäälikut.

Äikese ajal.

Läksin kord oma vanema venna Juhaniga metsa maasikaid noppima. Päike paistis väga kuumalt, õhk oli palav ja raske. Meil ei olnud veel kuigi palju marju korvis, kui äikesepilv üles tõusis. Kaugel müristamist kuuldes hakkasime kodu poole tulema. Tõu-

sis vali tuul, paksud, mustad pilved katsid taevast ja ilm läks pimedaks nagu õhtul. Hakkas välku heitma ja müristama. Kui tuul jäi vaiksemaks, hakkas sadama jämedat vihma. Meie Juhaniga istusime leppõõsa alla vihma varju.

Eeskuju. Läksin kord.

18. Ülesanne. Kirjuta eelolevast tükist (oma vihus) välja märgitud sõnad ühes märgiga ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kõrvuolevad isesugused kaashäälikud.

Kokkuvõte: ks, rd, ts (iga isesugune kaashääliku-paar üks kord!) on kaksik-kaashäälikud.

19. Märgin kaksik-kaashäälikud.

Ämblik.

Toa tagumisele aknale oli noor väike ämblik tiheda võrgu kudunud. Vihmasel ajal istus ta hariplikult võrgu keskel. Oli õues ilus ilm, siis puges ta akna prao vahele. Vaatlesin tihti, kuidas ämblik püüdis oma võrguga kärbseid. Kord lendas kärbes lae alt aknale ja ei pannud vist tähelegi, et teda ootas sääl hädaoht. Ta sattus võrku ja ei suutnud ennast enam vabastada. Silmapilk oli ämblik kärbsel seljas kinni, hammustas teda paar korda oma mürgiste lõugadega ja hakkas teda oma köie sisse mäsima, nii et kärbes lõpuks ei saanud ennast enam liigutada.

Eeskuju. Toa tagumisele aknale.

20. Ülesanne. Kirjuta eelmisest ja veel teistest tükkidest välja sõnu, milles on kõrvuti kolm isesugust kaashäälikut, ja märgi need kaashäälikud! Päälkirjaks — Kolm kõrvuolevat kaashäälikut.

Eeskuju. Ämblik.

Kokkuvõte: mbl . . . on kolmik-kaashäälikud.

21. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust sõnu, milles on kaksik- ja kolmik-kaashäälikud! Märgi need häälikud endist viisi ja pane koma sõnade vahele!

22. Märgin i ja j ja nende järel olevad tähed.

Pääsuke.

Ema lüpsis parajasti Päitsikut. Mina seisin sääl juures ja peletasin kärbseid vitsaga eemale, et lehm nii palju ei vehiks sabaga. Äkitselt vilksatas midagi ukse vahel. Samal silmapilgul kargas kass ja lauda hämaruses kuuldus mingi sabin. „Nüüd murrab, kurjategija, pääsukese!“ hüüdis ema. Olin kui välk kassi juures. Ühe käega haarasin tal turjast ja teisega päästsin õnnetu linnukese ta hammaste vahelt. Murdja jooksis laudast häbelikult välja. Aga pääsukese pää lamas elutult mu pihul ja silmad olid tal kinni. Siinsamas lae all oli ta pesa ja pojad vahtisid üle ääre.

Eeskuju. Ema lüpsis parajusti.

Kokkuvõte: (Kus?) kirjutatakse i, (kus?) kirjutatakse j.

II. Sõnade silbitamine ja poolitamine.

23. Silbitatud sõnades märgin sõna keskel silbi algustähe ja selle ees ning järel oleva tähe.

Kaks venda.

O li su vi ne päev. Ju han ja Mi ku o lid ko dus. Ju han te gi noo re ma le vennale vi let. Mi ku o li rõõmus na gu laps ku na gi. Ju han murdis vi le katki. Mi ku nu tab: „Ise teed ja murrad katki! Miks i sa ei o le see su gu ne? Ma ei ta ha si nult e nam mi da gi!“

Eeskujul. O li su vi ne päev.

Kokkuvõtte: Sõna keskel silbi alul on (missugune?) häälik. Selle ees ja taga on (missugused?) häälikud.

Kaashäälik kahe (missuguse?) hääliku vahel alustab uue silbi.

24. Silbitatud sõnades märgin pikad täishäälikud.

Järvel.

Lii si too di toast, ja juba istusidki lapsed lootsikus. Lii si ei osanud küll räa kida, kuid ta kuu las teiste juttu. Ta pilgutas silmi, võis lii gutada käsi ja jalgu ja istuda pingil. Järvel lehvis soe ja pehme tuuleõhk. Lootsik libises kii resti lii varanna poo le.

Aino hakkas laulma ja Ilmar aitas **kaa** sa. Muidu oli **Lii** si tark küll, aga laulda ja **süü** a ta ei **saa** nud. Ta oli vaid nukk.

Eeskuju. Lii si too di toast.

Kokkuvõte: Silbitamisel ei lahutata (missuguseid?) häälikuid. (Vaata allakriipsutusi!)

25. Silbitatud sõnades märgin kaksik-täishäälikud.

Tähesadu.

Elas kord **väi** ke tütarlaps. Tema nimi ei ole küll **tea** da, kuid ta oli hää laps. Tema vanemad surid, ja ta jäi **täi** esti vaeslapseks. Ei olnud tal siis enam kodu. Tal ei olnud muud kui riided seljas ja tükike **lei** ba. Tütarlaps läks **lai** a maailma ja mõtles: „Küll armas Jumal mind **ai** tab!“ Viimaks **jõu** dis tütarlaps suurde metsa ja **sei** sis üksinda. Sääl langes **täe** vast üks täht ta jalge ette ja veel palju **tei** si. Tähed muutusid hõberahadeks.

Eeskuju. Elas väi ke tütarlaps.

Kokkuvõte: Silbitamisel ei lahutata (missuguseid?) häälikuid. (Vaata märkimisi!)

26. Lahutan pika ja kaksik-täishäälikuga silbid teistest silpidest.

Laine abi.

Puujalaga vana sõdur tuli kord suvel võõraste küllasse ja jäi sääli äkitselt haigeks. Ta ei saanud

enam edasi minna, vaid pidi jääma lamama ühte tühja küüni ja kannatas säääl suurt valu ning puudust. Säääl lähedal asus kehva korvitegija perekond. Korvitegija väike tütar Laine kuulis haigest sõdurist ja tuli tihti teda vaatama. Ta tõi haigele iga kord pisut raha kaasa, mille eest haige võis enesele süüa osta.

Eeskuju. Puu jalaga vana sõdur tuli suvel ühte võõ rasse külasse ja jäi hai geks.

27. Märgin silbitamisel lahutatud tähed.

Jaani koolimineku.

Jaan viibis hommikul ülestõusmisega. Ta pidi rututama, et tundide alguseks kooli jõuda. Rutamisega juhtus aga äpardusi. Ta tõmbas särgi selga ja märkas alles siis, et see oli pahempidi. Muidugi tuli särk ära võtta ja uuesti õieti selga tõmmata. Pesemisel kukkus seep ja kadus süngi alla. Raamatuid kokku panes märkas ta, et puudub ajaloo raamat. Ta jooksis teise tuppa seda otsima, lükkas teel ümber lillepoti ja pidi potitükid ja mulle kokku pühkima ja prügikasti viima. Nii kulus Jaanil palju aega, enne kui minema sai.

Eeskuju. Jaan viibis hommikul.

28. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik silbitatud sõnad ühes märkimistega ja

pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaks ühesugust kaashäälikut silbitamisel.

Kokkuvõte: Silbitamisel lahutatakse (vaata ja kirjuta, missugused häälikud!).

29. Märgin silbitamisel lahutatud tähed.

Talv.

Öösi tuli lund ja ilm läks kül **male**. Öues oli igal pool puhas ja val **ge**, ei enam mär **ga** ega pori. Ja kui ilus veel mujal! Met **sast** ei mak **sa** rääkidagi: see hiil **gab** nüüd nagu kris tall-loss päikese pais **tel**. Põld ja kar **jamaa** on saanud sel **ga** puh **ta** lumikuue. Luminemm ja kül **mataat** on eh **tinud** vit **saraage**, ohakaid ja tak **jaid**.

E e s k u j u. Öösi tuli lund ja ilm läks kül male.

30. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja silbitatud sõnad ühes märkimistega ja pane koma sõnade vahele! Päälkirjaks — Kaks isesugust kaashäälikut silbitamisel.

Kokkuvõte: Silbitamisel lahutatakse (vaata järgi ja kirjuta, missugused häälikud ja mille vahel!).

31. Lahutan silpideks sõnad, milles kaks kaashäälikut täishäälikute vahel.

Sipelgad.

Sipelgad valmistavad metsas kuuse- ja männiokastest kuhjasarnase ehitise oma elukorteri üle, mis

peitub maa all. Nagu mesilaste juures, leiame ka siin kolme seltsi elanikke. Tõukusid ja nukkusid, mida nimetatakse eksikombel sipelga munadeks, kannavad töölised ilusa ilmaga pesa pinnale päikese kätte, aga kui ähvardab hädaoht või hakkab vihma sadama, siis viiakse nad jälle alumistesse ruumidesse. Sipelgad on väga usinad loomakesed.

Eeskuj u. Sipelgad valmis taavad metas.

32. Ülesanne. Kirjuta eelmisest ja teistest tükkidest sõnu, milles on kolmik-kaashäälik täishäälikute vahel, ja silbita neid. Pääkirjaks — Kolmik-kaashäälikutega sõnade silbitamine.

Eeskuj u. Selt si, Krant si, ämb lik.

Kokkuvõte: Kolmik-kaashäälikutest kahe täishääliku vahel alustab uue silbi (mitmes?) kaashäälik.

33. Ülesanne. Silbita kõik sõnad järgnevas tükis! Pääkirjaks — Silbitamine.

Paju.

Kesapõllu ääres kasvas kidur pajuke. Kevadel, kui armas päike muutis puude pruunid pungad rohelisteks lehtedeks, pakatas ka meie pajuke, läks lehte ja ajas oksti, kuid jäi siiski kiduraks ning kõikus elu ja surma vahel. Ei olnud see maapind, mis toitisteda, kehv, vaid loomad, kelle vastu ei olnud tal mingit kaitset ega varju, närised ta noored võsukesed ära.

»Mis see aitab kõik, et ma elan!« õhkas ta, »kõik mu vaev ja püüd on asjata. Eks ole parem surra kui nii edasi kiratseda?« — »Need pole ausad mõtted!« sosistasid õrnad õhud pajukesele kõrva, »looduse seadus on: niikaua võidelda, kui viimane elusädemeke kustunud.«

Eeskuj u. Ke sa põl lu ää res.

34. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist ja mujalt välja esiteks ühesilbilisi sõnu, siis sõnu, milles ühetäheline silp, ja lahuta see silp!

Eeskuj u. Kui, ka, lõi . . . , a jas, e lu, kau a.

Tuleta meelde eelmisest aastast sõnade poolitamine ja kirjuta: Kui kirjutamisel ei mahu terve sõna ritta, siis poolitatakse ta silbi lõpul. Ühte tähte aga ei jäeta rea lõppu ega viida üle uude ritta. Ühesilbilisi sõnu ei poolitata.

35. Ülesanne. Järgnevas tükis jaota iga sõna nii kui poolitamisel! Iga rea lõpul katsu poolitada sõna! Päälkirjaks — Sõnade poolitamine.

Mats.

Enne Matsi oli isal ja emal olnud ainult tütreid. Kui Mats sündis, hakati teda vahetevahel »meheks« kutsuma. Kuid nii väikesena ei saanud Mats naljast veel aru. Uhkelt ja suureliselt kõneles ta oma vagusate õdedega ja pidas ennast neist paremaks. Et

ta ei mõistnud veel selgesti rääkida, kiitles ta enese »määs« olevat ja pahandas väga, kui teda ei pandud tähele. Mats kasvas ja kosus ruttu ja oskas juba »mees« ütelda. Ja mehena tahtis ta üles astuda teiste meeste keskel.

Eeskuj. En-ne Mat-si oli isal ja emal ol-nud ainult tüt-reid. Kui Mats sün-dis, ha-kati (haka-ti).

III. Sõnade lühendamine.

86. Järgneva tüki ära kirjutamisel jätan ära sulgudes olevad sõnaosad ja panen punkti lühendatud sõnade lõppu.

Sulevi haigus.

Pah(em) lugu alg(as) aga teis(el) päev(al). Sulev ärkas järgm(isel) homm(ikul) raske palaviku, oksend(a-mise) ja külmaväriatega. Varsti ilm(usid) talle rindu valu(sad) pist(ed), mis ei laskn(ud) poissi kuidagi hing(ata). Sulevi isa sõit(is) arsti järele. See tuli ja sel(etas), et poisil olevat alg(amas) kopsupõl(etik) külmetamise tagajärjel. Ligi kolm näd(alat) oli Sulev rask(esti) haige, toibus siiski viim(aks) hoolsa ravits(emise) tõttu.

E e s k u j u. Pah. lugu alg.

37. Ü l e s a n n e. Kirjuta eelmisest tükist välja lühendatud sõnad tervelt, lahuta nad silpideks ja märgi lühendamisel viimaseks jäetud täht! Päälkirjaks — Sõnade lühendamine.

E e s k u j u. Pa hem, al gas, ok sen da mi ne.

Kokkuvõte: Sõnade lühendamisel jäetake sõnade lõppu silpi alustav (missugune?) -häälik.

Lühendatud sõna lõpule pannakse (mis?).

38. Lühendan pikemaid sõnu.

Juku liumäel.

See on alles lõbu, kui päike särab lumeväljadel ja kelgud vuhisevad rannamäelt alla! Kes ei julge, see jäägu ilusasti koju või vaadaku ainult päält. Kelgul on nobedad jalad. Ei ta tarvita kunagi rooska. Juku oli niisugune mees, kes kunagi ei värisenud, kuigi mõnikord kindad koju unustas. Kui tal ninaots läks punaseks, siis ta hõõrus [seda ja oli jälle endiselt rõõmus. Ja kui sõrmed kihelesid külma käes, hõõrus ta neidki ja lõi käsi kokku. Ta ei kartnud naljalt kedagi.

39. Ülesanne. Kirjuta matemaatikaraamatust välja lühendatud sõnu ja täienda neid terveks sõnaks! Päälkirjaks — Lühendatud sõnu.

Eeskuj. Joon. — joonis, min. — minut.

IV. Kirjavahemärgid.

Tuleta eelmisest aastast meelde, kuhu kirjutatakse punkt, küsimärk ja hüüumärk!

40. Püstjoone asemele panen õige kirjavahemärgi.

Ilmar ja Linda.

Ilmar oli nelja- ja Linda kuue-aastane | Suvel mängisid nad päevad otsa liivaaugus | Ühel päeval küsis Linda: „Kuule, Ilmar, kas jõulud tulevad juba varsti |“ „Ei, enne tuleb talv,“ vastas Ilmar | „Aga kas jõulud ei tule mõnikord ilma talvetagi |“ harutas Linda | Ilmar küll ei uskunud, aga ei teadnud ka kindlasti | Jõuluaeg oli laste meelest kõige lõbusam | „Kas mäletad hobust, mille sain läinud jõuludel |“ sõnas Ilmar | „Ja mina sain uue ilusa nuku |“ lausus Linda | „Aga sinu nukul pole enam päädki otsas | — Ja sinu hobusel pole saba taga | Nii kõnelesid Ilmar ja Linda | „Küll oleks tore, kui tänavu jälle saaks mõne jõulukingi | Mis sa arvad, kui läheksime paluma jõulutaadilt kingitusi |“ arvas Ilmar | „Kuule, lähme |“ rõõmustus Linda | „Lähme jah |“ otsustas Ilmar |

41. Ülesanne. Kirjuta oma klassi õpilaste eesnimed ja pane sõnade vahele koma! Päälkirjaks — Koma sõnade vahel.

Eeskuju. Meie klassi õpilased on: Paul, Elsa, . . .

Kokkuvõte: Üksikute ja korduvate sõnade vahele pannakse (missugune kirjavahemärk?).

42. Märgin koma sõnade „et“ ja „nii et“ ette.

Eedi ema haigus.

Enne jõulu jäi Eedi ema haigeks. Arst ütles, **et** ema peab heitma voodisse. Ta lisas veel juurde, **et** haigus võib kesta kolm-neli nädalat. Eedi kokkus. Ta teadis, **et** jõulud olid ukse ees ja raha ei olnud neil tagavaraks sentigi. Eedi sai aru, **et** asi on tõsine. Ta hakkas järele mõtlema. Talle tuli hää mõte. Koolitööst oli tal teada, **et** papist ja paberist saab valmistada väikesi asjakesi. Seda materjali aga kodus ei olnud. Eedi jooksis, **nii et** higi tilkus, paberikauplusse ja sai säält tarviliku materjali võlgu. Nüüd algas kibe töö.

Eeskuju. Arst ütles, et ema peab heitma voodisse.

Kokkuvõte: Koma kirjutatakse lausete vahele (missuguste sõnade?) ette.

43. Märgin koma, nagu eelmises tükis, sõnade „kui“ ja „kuid“ ette. Püstjoonte asemele panen õige kirjavahemärgi.

Viiu jäi kooli hiljaks.

Viiu oli kaheksa-aastane, **kui** läks kooli. Ta oskas juba lugeda ja kirjutada, **kuid** arvutada ta ei osanud. Viil oli hommikuti magus uni ja ta tahtis veel pisut magada pärast seda, **kui** ema teda äratas. Tüdruk teadis küll | et aega ei ole, **kuid** sulges silmad

siiski. „Viiu, sa magad jälle!“ taples ema. Nüüd pani Viiu enda ruttu riidesse, **kuid** enam ei olnud tal aega kohvi juua. Ta sai kaasa paar võileiba ja jooksis ruttu kooli. Koolis juba lauldi hommikulaulu, **kui** Viiu tuli sisse.

Kokkuvõte: Koma kirjutatakse lausete vahele (missuguste sõnade?) ette.

44. Märgin koma, nagu eelmises tükis, sõnade „siis“ ja „aga“ ette. Püstjoone asemele panen õige kirjavahemärgi.

Talv tuli.

Kui lapsed tulid õhtul koolist koju, **siis** nad märkasid kohe | et maa oli läinud kõvaks. Üks tahtis lüüa keppi maa sisse, **aga** ei saanud. Oli tunda selgesti | kui astuti | et maa kompsus. Kui järgmisel hommikul lapsed üles tõusid, **siis** rippusid pikad jääpurikad õlgkatuste räästas. Poisid tahtsid neid maha lüüa, **aga** ei ulatunud. Kui lapsed jooksid kooli, **siis** maa kobises enam kui eile õhtul. Poisid katsusid liugu lasta, **aga** jää oli veel nõrk.

Kokkuvõte: Koma kirjutatakse lausete vahele (missuguste sõnade?) ette.

45. Püstjoonte asemele panen õiged kirjavahemärgid.

Suplemas.

Priidu ja Lembit olid naaberpoisid. Nende kodukohta all oli liivapõhjaga jõgi. Mõnus oli jões supelda.

Seda tegid poisid pea igapäev | kui aga ilm lubas. Nad olid uhked selle üle | et oskasid juba paarkümmend sammu ühe joonega ära ujuda | nii et käed-jalad põhja ei puutunudki. Ühel päeval juhtusid poisid supeldes sügavale kohale. Poiste käed hakkasid juba väsima, aga jalad ei ulatunud veel põhja. Veel kümme-kond sammu jõudsid nad edasi | siis ei jõudnud Priidu enam käsi liigutada ja hakkas vajuma. Lembit ujus juurde ja haaras Priidul käest kinni | kui see jälle kerkis vee püü. Mõlemad poisid pääsesid.

46. Püstjoonte asemele panen vastavad kirjavahe-märgid.*)

Imelik põder

Metsa ääres väikeses majakeses elas kord vaene naine oma kahe lapsega || Nad olid nii väesed | et ühel päeval pidi ema lastele ütleva: „Minge kaugemale metsa ja otsige säält endale maasikaid ||“ Lapsed läksidki || Otsisid kaua | kuid marju ei leidnud || Äkitselt lõi põõsaste vahel särama ja säält lähenes lumivalge põdrake || Loomake jäi lastest vähe eemale seisma, ja poisike hüüdis: „Kui ma ta kätte saaksin ||“ Kui ta aga lähenes põdrakesele | siis hüppas see eemale, ikka vähe eemale | nii et lapsed arvasid | et nad ta viimaks ikka kätte saavad ||

*) Lause lõpul on kaks püstjoont.

V. Ühe- ja kahekordne täht sõnade lõpul.

47. Ülesanne. Kirjuta ära järgnevad laulukesed ja kriipsuta alla samad sõnad, mis raamatus!

Mina, väike poisi-klutt,
jooksen väljas vutt-vutt-vutt!
Järv on libe, tuul on kibe.
Mina väike vutt-vutt-vutt!

Tillu sõsar, mätas-mütt,
tatsub tulla ütt-ütt-ütt!
Kussa! Taha jääd sa maha!
Tiiu tatsub mütt-mütt-mütt!

Jahimees Juss.

Metsas kõnnib väike Juss,
kaasas nooled, vibu-püss.
Nooleotsad valgest luust,
vibu-püss on saarepuust.

Olgu karu, metsa-pull,
kotkas, teder, kana-kull,
kõik nad maha laseb Juss!
Hästi tabab vibu-püss.

48. Ülesanne. Kirjuta eelmisest laulukesest välja kõik allakriipsutatud sõnad, iga sõna üks kord! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuj u. Klutt, vutt.

Kokkuvõte: Ühesilbilistes sõnades on lühikese täishääliku järel kaashäälik (mitme?) tähega.

49. Kirjuta pääst või raamatust veel ühesilbilisi sõnu, mille lõpul on kaashäälik kahe tähega!*) Jooned tõmba alla, nii kui eelmises ülesandes! Päälkirjaks — Ühesilbiliste sõnade lõpp lühikeste täishäälikute järel.

50. Tõmban joone alla ühesilbilistele sõnadele, mis lõpevad kaashäälikuga.

Õues oli laut; lauda kõrval vana ait. Aida trepil oli suur vaat. Vaadi otsa oli keeratud kraan. Õue tuli vana taat, piip hambais. Tema kannul jooksis väike Jaan. Taadil oli toop käes. Taat laskis vaadist toopi midagi. See ei olnud jook, nagu Jaan arvas. Taat pani toobi aida trepile. Kange tuul ajas toobi ümber.

51. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja kõik allakriipsutatud sõnad! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuj u. Laut, taat.

*) Võiks tarvitada raamatu eessõnas soovitud lehekesi. Teiste õpilaste lehekestelt kirjutavad õpilased oma vihusse lisaks need sõnad, mida neil veel ei ole.

Kokkuvõte: Ühesilbilistes sõnades kirjutatakse (missuguste?) häälikute järel kaashäälik (mitme?) tähega.

52. Ülesanne. Kirjuta pääst või raamatust veel ühesilbilisi sõnu, mille lõpul on pika või kaksik-täishääliku järel kaashäälik ühe tähega!*) Jooned tõmba alla, nii kui eelmises ülesandes! Päälkirjaks — Ühesilbiliste sõnade lõpp pikkade ja kaksik-täishäälikute järel.

53. Ülesanne. Kirjuta ära järgnevad laused ja tõmba jooned alla ühesilbilistele sõnadele, mis lõpevad kaashäälikuga, nii kui 48. ja 51. ülesandes! Sõnadel, millel on raamatus joon all, jäta kirjutamisel joon ära! Päälkirjaks — Ühesilbiliste sõnade lõpp.

Igaüks on oma õnne sepp. Temal oli hää õnn. Ait all, look pääl. Lipu latt on pikk. Kass ja koer ei lepi kokku. Kas taat sõidab täna linna? Ei, sõit jääb ära; linn on kaugel. Mis teeb siis Jaan? Ta ootas taadilt saia. Kõik ta ootus läks nurja. Tühi kott ei seisa püsti. Mis kanal viga, kui nisu nina all. Kus tööd, sääl leiba. Kes on kuusiku kuningas?

54. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist välja raamatus allakriipsutatud sõnad, iga sõna üks kord! Päälkirjaks — Ühesilbilised sõnad.

Eeskuju. On, kas.

Kokkuvõte: Neis sõnades on (missugune?) täishäälik, aga lõpul kirjutatakse kaashäälik (mitme?) tähega.

*) Võiks korraldada ka nii, kui soovitatud 49. tüki märkuses.

55. Tõmban joone alla sulgude ees olevatele sõnadele.

Sel (sellel) päeval oli külm. Tal (temal) ei olnud kasukat selga panna. Mis sul (sinul) viga olla soojas toas? Ka mul (minul) on soe. Mul (minul) on ilus õun. Sul (sinul) ka. Tal (temal) õnnestus võtta mu õun. Sel (sellel) päeval oli mul (minul) halb õnn.

56. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihust) välja allakriipsutatud sõnad, iga sõna üks kord! Päälkirjaks — Lühenenud sõnad.

Eeskuju. Sel, tal.

Kokkuvõtte: Neis sõnades on (missugune?) täishäälik, aga lõpul kirjutatakse kaashäälik (mitme?) tähega. Need sõnad on lühenenud sõnadest sellel — sel, minul — mul j. n. e.

57. Järgnevas tükis tõmban joone alla niisugustele sõnadele, mille õigekirjutusest oli jutt ülesannetes 47—56.

Hiir ja rästik.

„Küll on mul korraks põli!“ mõtleb hiir, kes elab laia tamme all põõsas. Tore paik on tal siin. Siit leiab hiir mõnegi hää suutäie sellest, mida karjased siia maha pillanud. Ei ole siis ime, et metshiir on läinud rammusaks, ehk küll talv oli vali. Siin ligidal on kraav. Kraavi kaldal kasvab suur lepp, mille seemned on hiirele maiusroaks. Siinsamas ligidal on ka pikk

elukas, kes soojendab ennast aprillikuu päikesepaistel. See on rästik. Juba tund aega luurab ta hiirt. Ta on nagu pruun männijuurikas, ainult punased silmad ja vahel vilksatav keel näitavad, et sel olevusel on liha ja veri.

Hir ja rästik

VI. Asjad ja nende omadused.

58. Ülesanne. Kirjuta üles klassis ja koolimajas olevate asjade nimed!*) Päälkirjaks — Asju meie klassis ja koolimajas.

Eeskuj u. Tahvel, laud,

59. Ülesanne. Kirjuta üles asju, mida näed koduteel! Päälkirjaks — Asju koduteel.

E e s k u j u. Majad, mets, . . .

60. Ülesanne. Kirjuta üles elusaid asju kodust! Päälkirjaks — Elusaid asju kodust.

E e s k u j u. Isa, ema hobune, kana,

61. Ülesanne. Kirjuta üles eluta asju kodust! Päälkirjaks — Eluta asju kodust.

E e s k u j u. Maja, aed, õunapuu, ader,

62. Ülesanne. Kirjuta üles elusaid asju metsast, karjamaalt, põllult! Pane vastav päälkiri!

E e s k u j u. Jänes, rebane, lõoke,

63. Ülesanne. Kirjuta üles eluta asju metsast, karjamaalt ja põllult! Pane vastav päälkiri!

E e s k u j u. Kuusk, kask, mäta, rukis,

*) Ka siin ja järgnevate ülesannete teostamisel võiks tarvitada 49. ülesande märkuses tähendatud korraldust, et ära hoida õigekeelsuse-vigu.

64. Tõmban alla ühe joone elusa asja nimele ja kaks joont eluta asja nimele.

Jänes kekspüks.

Jänku sündis metsas ja oli kangesti kartlik. Prõksatab kuskil raoke, vurtsatab linnuke, langeb käbi kuuse otsast — juba jänkul süda saapasääres. Kartis jänku niiviisi päeva, kartis kaks, kartis nädala, kartis aasta. Aga siis kasvas suureks ja hüüdis üle terve metsa: „Kedagi ma ei karda enam! Ei jahimeest tema püssiga, ei hunti, ei rebast, karu ega kulli.“ Teised jänesed naersid kekspüksi üle.

Eeskuj u. Jänku sündis metsas.

65. Tõmban alla küsimuste ees olevale elusa asja nimele ühe joone ja eluta asja nimele kaks joont.

Väikese maja elanikud.

Metsa ääres on väike majake (mis?). Sel on ainult üks aken (mis?). Majakeses asuvad vana pime sõjamees (kes?) ja tema naine (kes?). Nad ei kõlba enam ühekski raskeks tööks ja sureksid nälga, kui taat (kes?) ei oleks tubli võrgukuduja (kes?) ja eit (kes?) hää ketraja (kes?). Parem oli lugu (mis?) mõne aasta eest. Siis elas vanakeste juures nende poeg (kes?) ja poja naine (kes?). Kord järvel läks lootsik (mis?) ümber ja poeg (kes?) uppus lainetes ühes naisega.

Eeskuj u. Metsa ääres on väike majake (mis?).

Kokkuvõtte: (Missuguste?) asjade kohta küsitakse: kes? (Missuguste?) asjade kohta küsitakse: mis?

66. Tõmban ühe joone alla tähekesega märgitud elusa asja nimele, kaks joont eluta asja nimele ja panen vastavad küsimused.

Anni särk.

Väike *Anni nägi, kuidas tema *isa viskas peoga väikesi hiilgavaid teri põllule laiali, ja küsis: *,„Isa, mis sa teed?“ — „Sa näed ju, *tütreke, ma külvan linu: siit kasvab *särgike sulle ja Jaanile.“ *Anni mõtles: iialgi pole ma näinud, et *särk kasvab põllul. Nädala kahe pärast oli *linaväli kaetud roheliste taimekestega. Korda kaks käisid Anni *ema ja *õde põllul umbrohtu kitkumas ja ütlesid tütarlapsele: „Siit, *Annike, kasvab sulle kena *särk!“

Eeskuj u. Väike Anni (kes?) nägi.

67. Ülesanne. Vaata järgi eelmise aasta ülesannetest (nr. 62, 65 ja 69), missugused nimed kirjutatakse alati suure algustähega!

Märgin sõnad suure algustähega.

Juku kodune elu.

Maantee ääres on talu, nimega Altvälja. Sääl elavad Juku, tema isa Andres Raudjalg, ema Liis, vend Lembit, õde Aino, vanaisa Jüri, vanaema Leena ja sulane Mihkel Orasmäe. Polla ja Suli magavad koeraput-

kas, Kõrb hirnub tallis, Lehik ja Päitsik mäletsevad laudas, Tiisu mängib toas ja Kukeleegu laulab kana-kuudis. Kõikide nendega on Jukul palju tegemist.

Eeskuj. Maantee ääres on talu nimega Altvälja.

68. Ülesanne. Kirjuta eelmisest tükist (oma vihus) välja kõik allakriipsutatud sõnad ja märgi, kelle või mille nimed nad on! Päälkirjaks — Pärinimed.

Eeskuj. Altvälja — talu nimi,

Juku — inimese nimi,

Andres — inimese eesnimi,

Raudjalg — inimese perekonnanimi.

Kokkuvõtte: Inimestel, loomadel ja kohtadel on pärinimed. Pärinimed kirjutatakse alati (missuguse?) algustähega.

69. Ülesanne. Kirjuta pärinimesid ja märgi nagu eelmises ülesandes, kelle või mille nimed nad on!*) Päälkirjaks — Pärinimesid.

70. Allakriipsutatud sõnade järele panen sulgudesse küsimuse: missugune?

Jass ja kass.

Mina olen väike Jass, mul on kodus kirju kass. Kass on minust palju targem, sõnakuulelikum, virgem. Hommikuti peseb nägu, mis on temast ilus tegu. Ja kui ootab külalisi, peseb jälle kirju Miisi.

*) Siin võiks tarvitada 49. ülesandes soovitatud korraldust.

Eeskuju. Mina olen väike (missugune?) Jass.

Vasta kirjalikult!

Missugune on Jass?

Missugune on kass Miisi?

Missugune oli tegu?

Väike on (kelle?) omadus. Kirju, on (kelle?)
omadus. Ilus on teo

71. Ülesanne. Kirjuta, missugused omadused on
1) klassil, 2) metsal, 3) puul, 4) inimesel, 5) riidel! Pää-
kirjaks — Omadused.

Eeskuju. Klass on suur, valge, Mets on
paks,

Kokkuvõtte: Väike, suur, roheline, . . . näitavad
(mida?). Need on omadussõnad. Omadussõnad vastavad
küsimusele

72. Tõmban alla joone omadussõnadele ja panen
sulgudesse küsimuse.

Piibelehe-neitsi.

Pikk öö läbi oli valanud vihma. Maapind oli peh-
meks ligunenud. Puud ja põõsad olid üleni märjad.
Väike piibelehe-neitsi, veel pisem kui põialpoisid, põl-
vitas suurel kivil märjas rohus ja nuttis. Vihm oli ta
väikese ilusa maja üle ujutanud. Nüüd kükitas ta siin
külmal kivil. „Vana tige, õel vihm!“ kaebas ta.

Eeskuju. Pikk (missugune?) öö läbi oli valanud
vihma.

VII. Mitmuse lõpp.

73. Märgin mitmuse lõpu.

Veetilgad.

Veetilgad palusid, et päike tõstaks nad üles. Päike saatiski oma kiired alla. Nägemata auruks muutunud, kerkisid tilgad lõpmata kõrgele. Nende silmad nägid palju asju. Viljapõllud, metsad, külad ja linnad, see kõik oli neile enne tundmata. Veel nägid nad, kuidas usinad põllumehed põllul kündsid, kuidas tulised hobused maanteel kihutasid; siin hoidsid karjased oma karja, säääl lendasid linnud puude okstel.

Eeskuju. Veetilgad palusid, et päike tõstaks nad üles. Päike saatiski oma kiired kohe alla.

Kokkuvõte: Mitmuse lõpp on

74. Ülesanne. Kirjuta mitmuses klassis ja koolimajas olevate asjade nimed (vaata ülesanne 58!) ja tõmba mitmuse lõpule joon alla! Päälkirjaks — Asju meie klassis ja koolimajas.

Eeskuju. Tahvlid, lauad,

75. Ülesanne. Kirjuta mitmuses, missuguseid asju on sul kodus, ja tõmba mitmuse lõpule joon alla! Päälkirjaks — Asju kodus.

76. Ülesanne. Kirjuta mitmuses asju ühes nende omadustega põllult, metsast, karjamaalt ja tõmba mitmuse lõpule joon alla: Pääkirjaks — Asju põllult, metsast ja karjamaalt.

Eeskuj u. Arad jänesed, kavalad rebased, pikad kuused,

77. Tähekesega märgitud sõnades panen ainsuse asemele mitmuse. Mitmuse lõpule tõmban joone alla.

Juku Taevamäel.

See on alles lõbu, kui *kelk *vuhiseb rannamäelt alla! Kelgul on *nobe *jalg. Juku oli niisugune mees, kes kunagi ei värisenud, kuigi mõnikord unustas kinda koju. Siis *kiheles *väike *sõrm külma käes. Juku ei kartnud külma. *Oli *ilus *ilm ja *poiss *lendas tore-dasti Taevamäest alla. Kui *oli ka *tüdruk sõidul, siis oli tarvis kelku hästi juhtida, muidu *tüdruk *kilkas hirmu pärast.

Eeskuj u. See on alles lõbu, kui kelgud vuhisevad rannamäelt alla!

VIII. Tegusõnad.

78. Tõmban alla joone sõnadele, mis näitavad, mis mees teeb.

Mees metsas.

Mees tõttab metsast kodu poole. Läheb, läheb, näeb: maakoht üsna vööras. Ta läheb siiski edasi. Viimaks saab mees aru, et ta on ära eksinud. Otsib üles kõrgema künka ja ronib vaatama pika kuuse otsa, kas kodu ei paista; kuid ümberringi on aina mets. Natukese aja pärast jõuab pime kätte. Mees istub murega kännu otsa. Äkitselt näeb mees, nagu välguks tuli puude vahelt. Ta tõuseb kännu otsast püsti ja hakkab tule poole minema. Läheb, läheb. Korraga silmab ta vana maja ja astub sinna sisse.

E e s k u j u. Mees tõttab metsast kodu poole. Läheb, näeb.

79. Eelmise tüki ärakirjutamisel panen sõna „mees“ asemele „mina“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u. Mina tõttan metsast kodu poole. Lähēn, lähēn, näēn.

80. 78. tüki ärakirjutamisel panen sõna „mees“ asemele „meie“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

E e s k u j u. Meie tõttame metsast kodu poole. Lähēme, lähēme, näēme.

81. Aino tegevust näitavate sõnade lõpule tõmban joone alla.

Mis teeb Aino?

Aino tõuseb hommikul üles, peseb enese, riietub ja joob kohvi. Pääle seda paneb ta raamatud kotti ja läheb kooli. Koolis õpib Aino hoolega. Ta loeb, kirjutab, arvutab. Aino ka laulab ja joonistab ilusasti. Kodus aitab Aino oma ema ta töös.

Eeskuj u. Aino tõuseb hommikul üles.

82. Eelmise tüki ära kirjutamisel panen „Aino“ ja „ta“ asemele „sina“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

Eeskuj u. Sina tõused hommikul üles.

83. 81. tüki ära kirjutamisel panen „Aino“ ja „ta“ asemele „teie“. Tegevust näitava sõna lõpule tõmban joone alla.

Eeskuj u. Teie tõuset hommikul üles.

84. Tuule tegevust näitavate sõnade lõpule tõmban joone alla.

Põhjatuul.

Põhjatuul läheb jalutama. Kui ta tuleb rohuaeda, siis võtab ta lilledel karvust kinni ja murrab katki nende varred. Ka murrab ta maha õunad ning pirnid ja loobib nad mutta. Põllul möllab ta veel hullemini. Viljakõrred peksab ta puruks ja matab liivasse, kisub

maha puude oksad ning lehed ja pillub õhku laiali. Vanad, nõrgad puud kisub ta metsas üles juurtega.

Eeskuj u. Põhjatuul läheb jalutama.

85. Eelmise tüki ära kirjutamisel panen sõna „põhjatuul“ asemele „tuuled“ ja „ta“ asemele „nad“. Tegevust näitavate sõnade lõpule tõmban joone alla.

Eeskuj u. Tuuled lähevad jalutama. Kui nad tulevad rohuaeda,

86. Täiendan sõnad puudevate lõppudega.

Mina (ma) loe-, kirjuta-, arvuta-

Sina (sa) loe-, kirjuta-, arvuta-

Tema (ta) loe-, kirjuta-, arvuta-

Meie (me) loe-, kirjuta-, arvuta-

Teie (te) loe-, kirjuta-, arvuta-

Nemad (nad) loe-, kirjuta-, arvuta-

87. Täiendan sõnad puudevate lõppudega.

Marjult.

Ütle, ütle, kust ma tule-,

arva, kus ma käinud ole-!

Pole raske arvata:

ole- käinud metsas sa;

kuuseokas juuste sees

on ju selge tunnismees.

Ütle, mis ma metsas tegi,
mida põõsa varjus nägi!

Kohe või- ma ütelda:
mustikaid säääl nägi- sa,
neid sa nägi-, neid sa sõi-,
huuled nendest mustaks jäid.

IX. Kordamiseks.*)

88.

Korda paar v^aju^s j^aä v^eel J^aani a^ll p^uruks, a^ga vⁱimaks j^ai pⁱdama, ja r^ätsep vedas J^aani v^älja. N^üüd v^õeti t^al uisud a^lt ja ta t^alutati r^ätsepa m^ajj^a. M^eie s^ääl s^ees ei k^ainud, a^ga J^aan i^se p^ärast r^ää-kis, e^t s^ääl o^lnud p^äris h^ää. J^aan s^aanud s^ooja t^eed ja m^aganud r^ätsepa s^ängis, s^enikaua kui rⁱided kuivanud.

Ülesanne. Loe läbi eelmine tükk ja vaata, mis-sugused tähed on trükitud paksult! Ära kirjutades märgi paksult trükitud tähed! Tüki päälkirjaks pane tükis märgitud häälikute nimetused!

E e s k u j u. Korda paar.

89.

Oli vana-**aa**sta õhtu. Valati õnne. Ilmarile tuli mingi laevakujuline vigur. Vanaisa ütles, et poisist saab vist merimees, v^õi saab ta m^uidu palju r^eisida. Viimaks väsisid k^õik ja heitsid magama, aⁱnult Ilmar ja vanaisa j^aid üles. Ilmar tahtis tingimata näha, k^uidas algab u^usaa^sta, vanaisal jälle polnud und. Istusid mõlemad l^aua ä^äres, kuni algas u^usaa^sta.

*) Võib tarvitada ka etteütluks.

Ülesanne. Märgi paksult trükitud tähed. Päälkirjaks pane märgitud häälikute nimetused!

Eeskuju: Aasta, laeva.

90.

Mannike mängis karjamaal. Säälsamas suure kuuse all õitses kaunis sinilill. Siis tuli sinna vana hall hani ja tahtis välja nokkida lillekese sinisilmakese. „Mine ära, mine ära!“ hüüdis Mannike. „Lilled pole mitte sinu jaoks!“ Ta ise tahtis noppida lillekese. Kuid sumisedes lendas siis sinna mesilane. Ta torkas Mannikest valusasti.

Ülesanne. Tee samuti kui 88. ülesande puhul!

91.

Küllap Ponku ikka rebasele kannule jõudis, ega see muidu kukke lahti lasknud. Onu võttis kuke sülle ja tõi koju. Vaesekese selg oli mitmest kohast verine. Esiti oli ta nagu pisut uimane, aga toibus peagi ja hakkas onu pihu päält teri nokkima. Sest ajast saadik oli kukk veel palju hoolsam kui enne.

Ülesanne. Märgi paksult trükitud tähed ja pane päälkirjaks märgitud häälikute nimetused!

Eeskuju. Küllap Ponku.

92. J ja i.

Eedi haavas koolis Jukut sõnadega. Talle tuli aga kohe meelde, et Juku sai jõuluks palju parema tun-

nistuse kui tema. Ja ka muidu oli Juku hää poiss. Eedil ei sobinud jutt teistega ja ta läks Jukule järele. Juku seisis akna all, pää käte vahel, ja vahtis vaikides aknast välja. Ta ei pannud Eedit tähelegi. Eedi ei julgenud kuidagi minna ligi. Viimaks astus ta Juku juurde ja palus andeks. Mõlemad läksid nüüd rõõmsasti koju.

Ülesanne. Ara kirjutades märgi j ja i ja tähed nende järel. Kirjuta, missuguste tähtede ees kirjutatakse j ja missuguste ees i!

Eeskuj u. Eedi haavas koolis Jukut sönadega.

93. Ühesilbiliste sõnade lõpp.

Uniselt tiksud vana seinakell: tikk-takk, tikk-takk. Varsti jõuab hommik. Koit punetab. Kõik loodus ärkab unest. Öues seisab kanakuut. Sääl laulab kukk. Üle õue jookseb suur rott. Kass tema kannul, sellepärast rotil suur rutt. Öue serval on laut. Sinna lip-sab rott. Öues seisab taat, pikk vikat käes ja piip suus. Ta luiskab vikatit ja läheb heinamaale. Sinna ruttab ka eit.

Ülesanne. Ära kirjutades märgi kaashäälik ühesilbiliste sõnade lõpul ja täis- või kaksiktäishäälik lõpu ees!

Eeskuj u. Kull, koit, kuut.

94. Pääsukese laul.

Vidi-viit, vidi-viit!

Juba haljendab niit.

Vidi-viit, vidi-viit!

Pöllul külwab Tiit.

Vidi-viit, vidi-viit!

Ümber kukkus riit.

Vidi-viit, vidi-viit!

Püüan kärbseid siit.

Ülesanne. Märgi samuti kui eelmise tüki puhul!

95. Tilluke kukk.

Tii, tii, tibuke, tilluke kukk,

klukk-klukk! klukk-klukk!

Tangud on siin, tassi pääl piim,

klukk-klukk!

Küllalt siblida, tilluke tipp,

siin on ju pipp!

Näe, kus lull ja kärbsekull,

napst, napst!

Tii, tii, tibuke, kui lõppes mäng,

tiiva all säng!

Vaikne kui sukk nüüd väike kukk,

klukk-klukk!

Ülesanne. Märgi samuti kui kahes eelmises ülesandes!

96. Lühenenud sõnad.

Juku ja Manni läksid metsa maasikaid korjama. Sel suvel oli maasikaid vähe. Lapsed tahtsid siiski viia maasikaid koju emale | sest nad teadsid | et tal on siis hää meel. Manni oli läinud eemale ja natukese aja pärast hüüdis ta: „Mul korv varsti täis!“ Juku imestas ja küsis: „Kuidas võis sul korv saada nii ruttu täis!“ Imet ei olnud aga midagi | sest Manni oli leidnud päikesepaistelisel kohalt palju maasikaid.

Ülesanne. Ära kirjutades tõmba lühenenud sõnadele joon alla ja kirjuta nende järele sulgudesse sõna pikem kuju! Püstjoonte asemele pane õiged kirjavahemärgid!

97.

Kevad tuli äkitselt. Paari päevaga olid lumehanged kadunud. Jõed paisusid suureks kui mered ja läksid üle kallaste. Sääl, kus suvel vihisesid vikatid, uitsid nüüd havikarjad, ja jääpangad pörkasid vastu tüvesid. Soojalt maalt jõudsid tagasi lõokesed, kuld-nokad, kured, haned, pääsukesed ja viimaks ööbikud. Aias hakkasid õitsema toomingad, sirelid, kirsid ja õunapuud. Tulid ilusad ajad.

Ülesanne. Ära kirjutamisel tõmba paksult trükitud tähtedele joon alla! Päälkirjas nimeta, mille lõpud need on!

90. Kirjuta ära eelmine tükk ja pane mitmuse asemele ainsus!

99. Mis ja kes.

- Mis on lai ja lapergune |
Lääts on lai ja lapergune.
- Mis on pisut pikergune |
Uba on pisut pikergune.
- Mis on üsna ümmargune |
Hernes üsna ümmargune.
- Kes läheb teele timpa-tampa |
Hobu läheb teele timpa-tampa.
- Kes läheb metsa müta-mäta |
Karu läheb metsa müta-mäta.
- Kes läheb sohu silka-solka |
Hunt läheb sohu silka-solka.

Ülesanne. Ärakerjutamisel pane püstjoonte asemele vastav kirjavahemärk!

100. Ilus oled, isamaa!

Minge üles mägedele,
tuule õrna õhule |
Vaatke alla orupõhja
üle lille hiilguse |
Vaatke, kuidas oja keerleb
läbi luha läikiva!
Ja siis hüüdke alla orgu:
Ilus oled, isamaa |

Vaatke karja lustipidu
leherikkas lepikus |
Kuulge karjalaste laulu
vastuhelkjas võsikus |
Vaatke, kuidas kõrgel võlvil
taevas hiilgab sinaga |
Ja siis hüüdke taeva poole:
Ilus oled, isamaa |

Ülesanne. Ära kirjutamisel pane püstjoone asemele vastav kirjavahemärk!

Sisukord.

I õppeaasta.

	Lk.
1. Kirjutamisharjutusi	7
2. Lause ja selle koosseis	23
3. Häälikud	29
4. Silbitamine	39
5. J tarvitamine	46
6. Kirjavahemärgid	50
7. Pärinimed	54
8. K, p, t sõnade alul	59

II õppeaasta.

1. Häälikud	62
2. Sõnade silbitamine ja poolitamine	71
3. Sõnade lühendamise	78
4. Kirjavahemärgid	80
5. Ühe- ja kahekordne täht sõnade lõpul	84
6. Asjad ja nende omadused	89
7. Mitmuse lõpp	94
8. Tegusõnad	96
9. Kordamiseks	100

TÜ RAAMATUKOGU

10300015891189

1.

A
7822

i 36315360

Hind 80 senti.